Владислав Скарић

Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни

Сарајево, 1919

Поријекло православнога народа у сјеверозападној Босни.

Приопћио

Владислав Скарић.

Већ одавно знамо за традиције неких породица у сјеверозападној Босни, по којима су оне дошле из херцеговачких, црногорских и старосрбијанских крајева. Те су традиције мутне и нејасне, а старост им се у опће неда никако одредити. С тога испрва нијесмо томе давали никакве важности, сматрајући традиције пуким комбинацијама, каквих у народу има много. Али смо се доцније по сигурнијим знацима почели све више увјеравати, да традиције имају реалног темеља. Ми смо нашли несумњивих знакова, да православни народ, ако и не сав, а оно добрим дијелом није аутохтон у сјеверозападној Босни, већ дошљак с далека југа. Само нијесмо знали сигурно када се извршило пресељење. Уочили смо појаву великих маса православнога народа на далматинским и хрватским границама одмах чим су Турци узели Босну. Знајући да православнога елемента прије Турака није било у тим крајевима, осим нешто Влаха, који се јављају раније, природно је било мислити, да се православни народ појавио у сјеверозападној Босни вољом или дозволом Турака. Тиме је било ријешено питање када се доселио православни народ. Унишавши у ствар дубље ми смо нашли разних доказа, из којих се даде закључити поријекло маса и појединих породица. Та ћемо истраживања односно методе нашега рада изнијети прије него што пређемо на специјални дио т. ј. на поријекло народа у појединим крајевима сјеверозападне Босне.

При испитивању поријекла православнога народа испитивач има једно доказно средство, које му фали код народа друге вјере осим католика по неким крајевима Далмације и Херцеговине. То је крсно име. Додуше крсно име као доказ није апсолутно сигурно, нарочито не она крсна имена, која славе велике групе породица, као што су св. Јован, Ђурађ, Арханђео, Никола и Стефан. Али су доста поуздана она крсна имена, што их славе мање групе породица, као што су св. Сава, Вериге, Трифун, Лазарева Субота и т. д.

У народу вриједи мишљење, да је један од сигурних доказа за сродство међу разним породицама њихово исто крсно име. Када се гдје нађу такви, иначе потпуно непознати и туђи људи, и када сазнају да имају исто крсно име зову се рођацима. У многим би случајевима, када би се за крвним

сродством могло трагати сигурнијим путем и поузданијим средствима, и било оправдано овакво народно мишљење. Али би се у много више случајева испоставило, да исто крсно име не значи и заједничко крвно сродство. У оним областима, гдје је племенска организација са својим крвним и економним везама још у чврстом стању, заједничко крсно име је врло често доказ за крвну заједницу. Велимо врло често, јер ни ту, како је у много случајева доказано, није крсно име ишло увијек у свакој породици и братству непромијењено с кољена на кољено. У прошлости породица и братстава су искрсавали разни узроци, који су силили на мијењање крсних имена. Код Кучâ су н. пр. мања братства по неки пут мијењала и славу и преславу с разлога, што су хтјела узимањем славе јачега братства, да му се јаче приљубе. У Дробњаку је до скоро био обичај, да племенски уљез мора славити племенску дробњачку славу св. Ђурђа, а своју је могао држати као прислугу. Када дакле ни у областима чврсте племенске организације нема сталности у нашљеђивању крснога имена, још је мање може бити другдје, гдје нема оних веза, што међусобно везују чланове једне заједнице. За то наилазимо свуда на свјеже трагове промијењених крсних слава у скорој и ранијој прошлости.

Кад се дакле не можемо поуздати у сталност крсних имена не можемо се ни послужити њима при трагању за поријеклом становништва. Која је корист, ако н. пр. нађемо у разним крајевима кршњака, који славе истога свеца, када нијесмо сигурни, да им је крсно име свима или бар већини остало у нашљедство од давних времена, већ морамо са великом сумњом помишљати, да су кроз стотине година многе породице измијењале своје старе крсне славе. Нарочито када знамо, да је промјена насеља често проузрочила и промјену крснога имена. Крсно би име могло послужити као доказ у случајевима, у којима не бисмо рефлектовали на испитивање далеке прошлости и неких давних миграција, већ би се ограничили на вријеме од задњих 100—200 година. У овоме случају је успомена о промјени или сталности крсних имена још колико толико свјежа. Ту крсно име може расвијетлити неку изблијеђелу успомену о поријеклу становништва, ако се успомене на пређашњу домовину и закључци, који се даду извести из истоветности крсних слава, слажу. Но ако се ради о испитивању прошлости дубље старости, онда морамо крсно име као доказ скоро сасвим одбацити, јер у томе случају немамо никакова знака ни сигурности, да је крсно име једне породице њено давно нашљедство. Та несигурност нам одузима могућност доказати, да једна породица води поријекло из некога краја, у коме су и данас налазе кршњаци, који славе исто, што и ова породица.

Али има друго нешто, што нам дозвољава, да се у крсно име као доказно средство можемо поуздати. Ако крсна имена, како је речено, нијесу чврсто везана за породице и братства, али су, ако и не врло често, везана за села и области. Свакако у много прилика чвршће него за породице. Примјера ради навешћемо Лучин-дан као крсно име у Никшићкој Жупи. Већ више стотина година има како Лучинштаци долазе из Никшићке Жупе у друге крајеве. Дакле је Лучин-дан као крсно име у Жупи старији него и најстарији никшићки дошљак у другом којем крају. Оваквих примјера има више. Чини се, да су везани нарочито за крајеве јаче племенске и братствене организације. Али ће их бити и другдје.

Крсно име као доказно средство добија овим већу важност. Но пошто ми нијесмо у стању утврдити колико је старо крсно име у коме крају, можемо се на њега ослонити само у неким случајевима, као што је Лучин-дан у Никшићкој Жупи, Ђурђев-дан у Дробњаку, Никољ-дан у Кучима и Братоножићима и т. д. Али крсно име као доказно средство може послужити ипак и то у оним случајевима, гдје се може комбиновати са другим доказима.

Међу другим доказима заузимају прво мјесто породична презимена и она мјесна имена, која су постала од породичних презимена. Када се презимена узимају као доказ за испитивање поријекла становништва, не могу се за тај посао употребити она, која су постала од најобичнијих личних имена или од најчешћих занимања, као што су н. пр. разни Јовановићи, Петровићи, Ковачевићи, Поповићи, Самарџијћи и т. д. За испитивање се морају узети само ређа и необичнија презимена, као што су она, што су изведена из старинских личних имена или других старинских ријечи, које нијесу више у употреби или се чују ријетко; даље имена, која су туђински преводи српских имена и ријечи, нарочито турски преводи, и у опће туђинска имена; презимена изведена од имена села̂, области и народа, одакле су некада доселиле породице. Ако се само тачније проматрају топографска имена видјеће се, да има невјероватно велики број онаквих имена, која су чиста презимена или су изведена од њих. Може се рећи, да је скоро свака породица или братство, које је кроз више задњих стољећа живјело у коме крају макар кратко вријеме, оставило трага од свог боравка у топономастици тога краја. Ми се данас сусрећемо са географским именима, која се спомињу у нашим најстаријим историјским споменицима. Ово је доказ, како су стара нека имена. Оваква географска имена, сама и у комбинацији са другим доказним средствима, могу одлично послужити при испитивању прошлости једнога краја с обзиром на поријекло становништва. Бавећи се испитивањем овога питања наилазили смо често на иста презимена у разним један од другог врло удаљеним крајевима сјеверозападног дијела Балканског Полуострва. Тако н. пр. имамо Пађене у Билећким Рудинама и у сјеверној Далмацији; Ардомеље (Ардомиле, Хардомиле) у Кучима и љубушком котару; Вражогрнце (Вражегрмце) у Црној Гори, Старој Србији и источној Србији; Мотике у Дробњаку, Унцу и код Бање Луке. Ова су имена несумњиви знак, да је један крај, гдје се такво име налази, дао насељеника другоме крају, гдје се то име такођер налази.

Како се жилаво могу одржати нека презимена, а кадгод заједно с њима и крсна имена њихових породица, освијетлићемо неким примјерима. У сјеверозападној Босни има врло разграната породица Дрљаче, која слави св. Трифуна. То исто презиме налазимо као име једнога села у Азбуковици (Србија). У србијанској области Колубари има у два села, Бабајићу и Козличићу, досељеника из азбуковичких Дрљача и славе св. Трифуна, али имају друга презимена. Између азбуковачких Дрљача и оних у сјеверозападној Босни има као свеза опет породица Дрљача у источној Босни у области планине Коњуха, али су ови католичке вјере[1]).

Други примјер су Мацуре у сјеверној Далмацији и сјеверозападној Босни, који славе св. Арханђела. Породица је врло разграната, што је до-

[1]) Ову породицу спомиње Podlimbarski у своме роману Gospodin Franjo (Zabavna knjižnica Matice Slovenskę XXV.) на стр. 160. и 161. Имамо озбиљна разлога вјеровати, да име није измишљено и ако се спомиње у једном роману.

каз за њену велику старост у овим крајевима. На другоме крају, далеко тамо у Братоножићима, спомиње Ердељановић (Насеља српских земаља књ. VI.) неку стару породицу Мацуре-Јелавиће, које више нема, али јој се спомен сачувао у народном предању. Св. Арханђела славе и данас у Братоножићима становници села Лутова. И Васојевићи су Арханђеловштаци, а познато је, да је њихова стара постојбина у Лијевој Ријеци, дакле у непосредној близини данашње братоножићке области. На основу презимена и крснога имена можемо са великом вјероватношћу тврдити, да су босанске Мацуре поријеклом из Братоножића.

Из наведених примјера се види, како се из презимена и географских имена, особито ако се још даду потврдити крсним славама, даду извести доста поуздани закључци о поријеклу неких породица. Додуше овакви примјери нијесу многобројни. Али ми имамо при руци и других доказних средстава, да докажемо поријекло, ако не појединих породица, а оно бар већих група.

Врло су важни за доказивање, поред имена, и друге ријечи, називи за разне географске објекте или друге предмете. Има неких ријечи, које се чују у двије удаљене области, а не чују се у областима, које су међу њима. У дјелу Насеља српских земаља наилазили смо на ријечи, које се чују у крајевима јужно, југоисточно и источно од Босне и Херцеговине, а оближњи дијелови Босне и Херцеговине их не познају. Али се те исте ријечи налазе у сјеверозападном крају Босне. Опазили смо и прибиљежили ове ријечи: точак, бубањ, рекавица, бобија (или боблија), бујад, јелах, натра (натрица).

Точак је назив за изворе, који теку на лулу или олук. Иначе се ова врста извора зове чесма. Ријеч се употребљава, колико нам је познато, на простору од Кучâ преко Потарја и Полимља све до Качера и Колубаре. У Херцеговини и горњој Босни се ријеч не чује, али је у употреби у цијелом сјеверозападном крају Босне.

Бубањ или бубан је такођер назив за једну врсту извора. У Ибру се бубњем зове извор, који је ограђен и покривен даском или плочом. Као име појединих извора употребљава се често у Ибру, Темнићу, Качеру, биоградској околини и у Млави. У горњој Босни и у Херцеговини се појављује, колико нам је познато, само двапут: у Трескавици близу Вратла и у Вележи код Невесиња. Али се често јавља у сјеверозападној Босни: у Осињој (тешањски котар), Љешњој (прњаворски котар), изнад Дубице, у Јапри код Сухаче (новски котар), изнад уначког Врточа и код Кулен-Вакуфа [1]).

Рекавица је у Колубари и Подгорини назив за неке потоке. У студији Колубара и Подгорина (Насеља српских земаља IV.) стоји на стр. 418. ово: »Код планинских села имања су у долинама рекавица, гдје су и куће, или по по планинским косама.« Сјеверозападна Босна не познаје ове ријечи, али има у близини Бање Луке једна сеоска општина, која се зове Рекавице.

Бобија или боблија значи у Колубари и Подгорини неку врсту врло старих гробова. Описивач колубарске области разликује бобије од тумула, али

[1]) На неким мјестима се овако зову извори, а на другим висови. Као изворско име долази Бубањ двапут: у Јапри код Сухаче и у Осињој. Изван ове области, али ипак у сјеверној Босни налази се Бубањ као изворско име у брчанском котару између Доње Скакаве и Поребрица.

не каже какве су бобије. И ако дакле бобије нијесу исто што и тумули, мора да су им у нечем сличне. Иначе не разумијемо како би се и чиме би се бобије могле истаћи у својој околици, да се могу разазнати. Чини се да је ријеч романска и мора значити нешто што је искочило, набубрило, за то и узимамо, да су бобије нека врста тумула. Исту ову ријеч имамо на другом крају у значењу хрпа, гомила. Као име географских објеката долази бобија у Доњем Драгачеву, Колубари и у Качеру. У Херцеговини и у горњој Босни нема овога географског имена[1]), а није нам ријеч позната ни из обичнога говора у тим крајевима. Међу тим у сјеверозападној Босни се чује ријеч бобија у значењу, како смо гори рекли, хрпа, гомила. Као име географских објеката налази се ријеч у овим крајевима и у сусједству на више мјеста: у Козари планини изнад села Ивањске, у Грмечу изнад Тукбобије, у Герзову, између Срнетице и Клековаче, између Грачаца и Велике Попине, сјеверно од Плавна, сјеверно од манастира Крупе у Далмацији.

Бујад је оно биље, које се у другим крајевима зове папрат. У овом значењу се ријеч употребљава у Горњем и Доњем Драгачеву и у Колубари. Без сумње се употребљава и по другим крајевима западне Србије. Херцеговина и јужна Босна употребљавају ријеч папрат. Али у сјеверозападној Босни не знају за папрат, већ то биље зову бујад.

Јелах или Јелав као географско име долази у Колубари, Левчу и Вишеградском Старом Влаху. У Херцеговини и средњој Босни нема тог имена, али има један Јелах у Усори код Тешња.

Таром или натром зову у сјеверозападној Босни ону справу, која се у другим крајевима зове стан или разбој. У Братоножићима то зову натрица.

Осим ових ријечи има и других дијалектских особина, које нас упућују на ближу сродност народа у сјеверозападној Босни са народом у земљама, што леже од Босне и Херцеговине југоисточно и источно. Опазили смо ове дијалектске истоветности: скраћивање ријечи испуштањем кратких вокала, употребу партиципа са наставком **т** мјесто партиципа са наставком **н** и још по неку говорну особину.

Народ сјеверозападне Босне врло често скраћује ријечи испуштањем кратких вокала. Ми нијесмо у стању констатовати у колико је ова говорна особина у обичају изван Босне и Херцеговине. Али смо у топономастици неких србијанских и црногорских крајева нашли трагова томе. Тако н. пр. у Дробњаку имају брда Велика и Мала Десмирница. Свакако је ријеч изведена од имена Десимир и требала би гласити Десимирница. У Качеру (Србија) се један дио села Штавице зове Бождаревац, који би, потпуно изговорен, требао гласити Божидаревац[2]), Народ сјеверозападне Босне, како је гори речено, скраћује на

[1]) У Црној Гори, колико нам је познато, имају двије Бобије. Једна је гора и село између Црнојевића Ријеке и Горњега Блата. Друга је у Опутној Рудини у планини Троглаву на граници гатачког котара.

[2]) Имамо још један примјер од друге врсте скраћивања. П. Мркоњић у својој студији Средње Полимље и Потарје (Насеља срп. земаља I.) спомиње на стр. 304. град Јагад под планином Бићем и у примједби наводи, да се тај град у једном ферману назива Бишћански Град. По томе је име планине Бића гласило у старије доба Бихаћ. Исти је случај са градом Бихћем или Бихаћем у Босни. Народ га зове и Бић. А тај исти облик наводи по споменицама и Лопашић у дјелу Bihać i bihaćka Krajina на стр. 30.

исти начин, па се н. пр. чује М а л н о в и ћ мјесто Малиновић, М е л н а мјесто Мелина, О ш к о мјесто Опсјечко.

Споменућемо још скраћивање ријечи испуштањем гласа **р**. У Качеру има С а м а џ и н а Орница мјесто Самарџина. У сјеверозападној Босни има М а ч е т а мјесто Марчета.

За партиципе са наставком **т** мјесто оних са наставком **н** имамо изван Босне и Херцеговине само један примјер из Љубића у Србији, гдје се један извор у селу Острој зове П о к л о п и т и И з в о р[1]). Али смо опазили у литератури, да србијански писци употребљавају партицип са наставком **т** чешће него се то чује у живом говору Херцеговине и Босне осим босанских сјеверозападних крајева. У сјеверозападној је Босни оваква замјена врло честа, те се чује често с а к р и т мјесто с а к р и в е н, к у п и т мјесто к у п љ е н, о т в о р и т мјесто о т в о р е н.

Народ сјеверозападне Босне врло често употребљава придјев ц р љ е н мјесто ц р в е н. На другом крају имамо село Ц р љ е н и ц е код Плеваља и Ц р љ е н и у срезу колубарском округа београдског.

У брдима између Бање Луке и Кључа у Босни чује се мушко име Л у ј о изведено од имена Лука. Иначе код православног народа Босне и Херцеговине није нам познато овакво име, осим Вишеградског Старог Влаха. У томе крају има један извор Л у ј о в а В о д а. Описивач тога краја изрично наводи том приликом, да је име Лујо исто што и Лука.

У колубарској Подгорини се једна гранична ријека зове П е ц к а. У варцарском крају има село П е ц к а. Ријеч је изведена из ријечи пећ = камен, стијена, па би потпуно озговорена гласила Пећска. Ово се најбоље види по томе, што у томе крају човјека из Пецке зову Пећанац. Иначе је говорна особина, да група гласова **ћс** даје глас **ц**, необична за сву Босну и Херцеговину. Ни за сјеверозападну Босну не знамо више ни једног примјера. Али је ово стапање гласова врло обично у горњем Полимљу и Потарју и у југозападној Србији[2]).

Још да наведемо овај примјер. У сјеверозападној Босни је врло често географско име С п а с о в и н а, С п а с о в и н е, С п а с о в и ш т е. Како смо разумјели име локалитетâ је дошло отуда, што су на тим мјестима држане пољске молитве. Није нам познато, да ли се ријеч и данас још употребљава у овом значењу. По осталој Босни и Херцеговини нема ових имена осим једнога, којим је означен један дио планине Трескавице. Али је ово име, С п а с о в а ч а, ипак нешто друкчије и могло је постати од мушкога имена Спасо. У области Колубаре и Подгорине има у селу Робајама један извор, који се зове С п а с о в и н а, а у београдској околини се зове тим именом једна махала села Лисовића.

И упоређивање привредних послова даје поузданих ресултата при испитивању миграција. Али је ово поље необрађено, те смо нашли само један примјер и примијенили га у овоме послу. У Босни је врло добро познат овчји сир, који се сири у планинском крају Влашића и оближњих сјеверних пла-

---

[1]) Чудновато је, да се у Сарајевском Пољу налази нешто слично од истога глаголскога коријена. У селу Рогачићима има З а к л о п и т и Д ô.

[2]) Имамо један историјски примјер из старе Црне Горе. Владика Данило описујући турску погибију на Бадње Вече 1707. изражава се на два мјеста овако: »двие пушке пецке«, »побише Турке... ћеклицке«. Стари срп. записи и написи II. број 2180.

нина, као и у планинама око Бугојна. На пазар долази под именом травничкога сира. Прави се од цијела овчјег млијека, јомуже; мекан је, бијеле боје и долази на пазар у дрвеним кацама и качицама. У раду о Дробњаку (Насеља срп. зем. I.) спомиње Светозар Томић један сир од јомуже, који по свему, што он каже о њему, личи травничком сиру. Сазнали смо, да Дробњак није једина област оваквога сира. Он се сири и у крајевима бившега Новопазарског Санџака, а нарочито тамо даље к југу у сјеничком крају. Како нам је саопћено, сјенички је сир исти онаки као што је травнички. Област травничкога сира је права оаза ове врсти сирења у Босни и Херцеговини, јер се такав сир не сири нигдје више осим влашићке области. По томе би дакле имали тражити поријекло овога сирарства тамо негдје на југу од Дробњака до Новога Пазара. У осталом ово није једини разлог, који нас упућује да пастирима око Влашића тражимо ранију постојбину тамо у јужним крајевима.

Врло су важна доказна средства у испитивању миграција гробни споменици, народна ношња и орнаментика. Али су и ове научне области тако слабо обрађене, да смо се могли њима послужити у врло скромном опсегу.

Карактеристични су у сјеверозападној Босни високи дрвени крстови, често од храстовине, који се издижу изнад гроба по неколико метара. Неки и немају облика крста, јер су изрезани из једнога комада дрвета, па су им попријечни краци врло кратки. Профилисани су врло обилато и имају често изрезаних шара и на предњој и на стражњој страни. Нешто слично би могли бити они високи дрвени крстови са изрезаним орнаментима по унутрашњости Србије, што их по Милићевићу (Живот Срба сељака) спомиње К. Јиречек (Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien III. стр. 76.).

На свезе између сјеверозападне Босне и црногорских Брда упућује обичај ношења косе удатих жена у обје области. У сјеверозападној Босни жене дијеле косу у два бича и сваки бич опет дијеле на двоје, па их спуштају с једне и друге стране уха. Испод уха се коса сплете у плетеницу у коју се уплете мрка, црна или плава вуна, према боји косе, па се плетенице накићене цванцикама спусте низ прса. Овакво ношење косе чини се да је некада било на далеко раширено по земљама јужно и источно од Босне и Херцеговине. Данас се мало употребљава, а више спомиње као стара ношња у Кучима, Васојевићима и на горњем Лиму у Плаву. У Кучима је још у обичају код старих жена. Савршенија и дотјеранија форма, која се развила из ове, чини се да је трвељ у србијанском Поморављу[1]).

Познати су лијепи везови по бошчама на глави (Kopftuch) и на рукавима и прсима од кошуља, што их ради женскиње у брдским крајевима сјеверозападне Босне. Везови су тамно-плаве боје. Орнаменти су врло разноврсни. На једном малом црквеном збору, гдје је било неко стотињак жена, посматрали смо везове и нијесмо нашли ни два једнака. Колико нам је познато, оваквога орнаменталнога богатства нема нигдје више у Босни и Херцеговини. Сјећамо се, да смо негдје читали, како и српски елеменат Равних Котара у сјеверној Далмацији има велико обиље лијепих и разноврсних орнамената. Сјеверна Далмација

[1]) Др. Ј. Ердељановић: Кучи, племе у Црној Гори, Насеља срп. земаља IV. стр. 257. и 258. Лалевић и Протић: Васојевићи у црногорској граници, Насеља II. стр. 552. За ношњу у Плаву М. Велимировић: Гусињска нахија с погледом на Малесију, Годишњица Чупићеве Задужбине књ. 32. стр. 348. О трвељу М. Ђ Миличевић: Живот Срба сељака, Гласник срп. ученог друштва V. стр. 144. и 145.

је, како ћемо доцније видјети, учествовала знатно у насељавању сјеверозападне Босне. С тога мислимо, да је орнаментика пренесена из Далмације у Босну. Али гдје је поријекло далматинске орнаментике? Пошто су далматински Срби листом дошли с југа вјероватно је, да су собом донијели и орнаменте. У далеким јужним крајевима смо нашли двије области са богатом орнаментиком: изворна област Лима или Плав и Скопска Црна Гора. У Плаву је сво женско одијело украшено везом. У скопској Црној Гори су обилато везене женске кошуље. Према разликама у везу свака кошуља има своје нарочито име. Има их 22 различите врсте. Карактеристично је, да су скопски везови црни, те су дакле бојом донекле слични тамноплавим везовима у сјеверозападној Босни[1]).

Напријед смо споменули велику важност географских имена при испитивању миграција. Она нам дају материјал, на основу кога можемо констатовати миграције, које су се догодиле. Али је тиме питање само у пола ријешено, јер је остао неријешен онај дио, који се односи на правац миграција. Није доста констатовати на разним мјестима иста географска имена, јер тиме само добијамо доказа, да је било међу њима народних кретања, при којима је народ с једнога краја селио на други. Та констатација нам међутим не пружа ни чега, из чега би могли закључити из које је области народ отишао и у коју се другу област населио. Таква питања захтијевају за своје ријешење друкчијих података, него што је топономастички материјал. Најбољи су подаци, које нам дају хисторијски споменици, у којима се говори о сеобама или се спомињу људи са новим, у том крају необичним презименима, и. т. д. Али ми за наше крајеве таквих хисторијских споменика или немамо никако или их имамо врло мало. С тога се морамо послужити другачијим хисторијским материјалом, да утврдимо правац миграција у опће, па ћемо то примијенити на решавање нашега питања.

Ми смо напријед на основу позитивних доказа утврдили етничку заједницу народа у сјеверозападној Босни и народа у земљама средњевјековне Србије. Напоменом о појави великих маса православнога народа на далматинским и хрватским границама у 16. вијеку наговијестили смо, да етничка заједница долази отуда, што је народ из средњевјековне Србије доселио у сјеверозападну Босну и у сјеверну Далмацију. Али смо то учинили само узгред, па ћемо се овим питањем позабавити опширније на овоме мјесту. Претпостављене миграције из Србије у Босну морамо доказати на несумњивији начин. Остајући при претпоставци морамо најприје утврдити, у којим су правцима вршене миграције у средњевјековној Србији прије Турака и послије њихова доласка[2]). К. Јиречек (Staat und Gesellschaft III. стр. 23.) мисли да су се у средњем вијеку Срби селили из матице у оном правцу, у коме се и држава ширила, дакле најприје на запад, послије на исток, а у 13. и 14. стољећу на југ. И Цвијић (Антропогеографски проблеми CLXV.) је мишљења, да су миграције 13. и 14.

[1]) М. Велимировић op. cit. 347. Св. Томић: Скопска Црна Гора, Насеља III. стр. 468. и 469.

[2]) Ми ћемо доцније утврдити, да је доиста народ из Србије селио у Босну. Али има традиција, да су миграције вршене и у обрнутом правцу. У Црној Гори и Брдима има неких мутних сјећања о досељавању из Босне. У колико су те традиције истините ми нијесмо у стању констатовати. Због тога смо сматрали потребним унићи у ово питање и расправити га потање О црногорским и брђанским традицијама, које се односе на поријекло из Босне види Св. Томић: Дробњак, Насеља I. стр. 437. Др. Јов. Ердељановић: Братоножићи, Насеља VI. стр. 459. и 460.

стољећа имале јужни и југоисточни правац. Доласком Турака правац се миграција обрнуо у противни смјер; онако како се и Турска држава ширила, од југа к сјеверу. Али и ако ови правци и њихово вријеме могу важити као утврђени, за нас се тиме нијесу умањиле тешкоће, јер нам тим није дана могућност просуђивања, који топономастички материјал и друго, што се односи на миграције, припада старијим миграцијама прије Турака, а који млађим из турскога времена. За наше крајеве би могли узети при решавању овога питања друго нешто. Ми се морамо одрећи помисли, да из словенских имена у Босни и Србији стварамо какве закључке о миграцијама. И ако ће се, може бити, доцније на основу детаљних студија о именима доћи до каквих ресултата у овоме правцу, за сада је то немогуће, јер нам нијесу познати именски специјалитети појединих крајева у Босни и Србији у разна историјска времена. Ми се с тога морамо ограничити на материјал туђинских имена на нашој територији, од којих нарочиту важност имају влашка (романска) и донекле арбанашка имена. За то нам ваља знати у каквој су пропорцији стајала туђа имена према словенским у Босни у средњем вијеку. Јиречек (Die Wlachen und Maurowlachen стр. 117.) налази, да српске манастирске хрисовуље спомињу међу пастирима знатан број правих романских или романизованих имена. Напротив дубровачки споменици, који најчешће спомињу пастире из свога сусједства, дакле из Травуније и Хума, износе ријетко када по које романско или романизовано словенско име. Карактеристично је, што и Матија Нинослав босански бан 13. стољећа, назива Дубровчане Власима, а своје људе Србљима. Дакле у његовој држави нема Влаха, нити име Влах значи, као доцније, пастира. Али се у 14. стољећу већ спомињу Власи бана босанског. По томе се чини, да у вријеме Матије Нинослава име Влах у босанској држави доиста још није важило као обиљежје пастирâ. Значајно је и то, што садањи испитивачи римске географије на босанско-херцеговачком земљишту врло ријетко налазе сачувана имена из римскога времена. Још су се највише сачувала у хидрографији ових земаља. Исто тако су у унутрашњости Босне и Херцеговине ишчезла имена, која сјећају на светитеље, којима су биле посвећене старе цркве, а црквених рушевина има. Из овога закључујемо, да је славизовање Босне и Херцеговине кроз средњи вијек било тако темељито да су тек у незнатној мјери остали у географији ових земаља трагови од ранијих становника. И С. Новаковић (Неколика тежа питања српске историје, Годишњица Чуп. Задужбине књ. 31. стр. 18. и 19.) је овога мишљења.

Па ипак ми данас имамо у топономастици толико туђинских имена, колико их не бисмо очекивали. Нарочито падају у очи нека имена, која су у свези са сточарством. Откуда то? Јиречек (Staat und Gesellschaft II. 23.) констатује, да је у 14. стољећу настало кретање међу пастирима Балканског Полуострва, које се турском инвазијом још појачало. Турци су продирући с југа доводили из Азије своје саплеменике пастирскога занимања, па су ови без сумње потисли пред собом пастирске старосједиоце. Ово пастирско становништво, дјеломично још романско, нагрнуло је к сјеверу и сјеверозападу, те сада сјеверозапад Балканског Полуострва добија наново елеменат, који ако и није чисто романски, али има романских примјеса. По Јиречку (Staat und Gesellschaft I. 25.) су ови пастири били двојезичан народ, који је говорио српски и романски или неким српско-романским жаргоном.

Продирање пастира с југа к сјеверу ишло је у двије струје, које констатује С. Новаковић (Неколика тежа питања, Годишњица 31. стр. 18.—23.). А даде се потврдити и неким именима у географији Босне и Херцеговине. Један појас обухвата данашњу Црну Гору, Херцеговину и западну Босну са сусједном Далмацијом. Други појас је дубље у унутрашњости, који по Новаковићу обухвата земље од Копаоника до планине Романије у источној Босни т. ј. област Старога Влаха и нешто мало даље к сјеверозападу. По нашем опажању се овај појас простире још даље к сјеверозападу између ријеке Криваје и Босне до боснине пробојне долине (Durchbruchstal) код Врандука [1]). Оба су појаса данас карактеризована романским именом В а р д а (и В а р д и ш т е), које се налази на доста мјеста. У западном појасу допире Варда скоро до 44° сјеверне ширине, а у источном до 44½°. Простор, што раздваја појасеве Вардâ обухвата горње Подриње око Фоче и Горажда — а ваљда и даље к југоистоку у Полимљу — горњу ријеку Босну до Зенице без њених десних притока, планине између горње Босне, горње Неретве и горњег Врбаса, горњу Неретву до испод Коњица, Раму и горњи Врбас заједно са планинама око Купреса [2]). Друго туђинско, уједно и пастирско, име је К а т у н (и К а т у н и ш т е), које се такођер налази у појасевима Вардâ. Али се појасеви Катунâ не поклапају са појасевима Вардâ, јер појасеви Катунâ иду даље к сјеверу, чак и преко Саве, а шире се и у онај средњи појас, гдје нема Вардâ. Али има ипак једна област и то, што је особито карактеристично, планинска област, у којој нема имена Катун. То је планински крај између горње Босне, горње Неретве и горњег Врбаса, од друма Сарајево—Калиновик па скоро до жељезничке пруге Травник—Доњи Вакуф. Ове разлике у распрострањености именâ Варда и Катун приписујемо двјема епохама и етапама у продирању пастира. Не зато што обадвије ријечи не би биле једнако старе, већ с тога, што мислимо да је ријеч в а р д а у значењу с т р а ж а, с т р а ж б е н и ц а ишчезла из говорне употребе, а к а т у н је остао.

Притисак на пастире, који их је кренуо на сеобу, налазио се на југу. Кренули су се најприје они, који су били први на ударцу. Они су се налазили далеко на југу и нијесу могли отићи врло далеко од својих старих боравишта. Могли су додуше ови први ставити у покрет и оне, који су боравили даље к сјеверу, али се овај посредни притисак није могао ни брзо ни интенсивно пренијети до најсјевернијих пастирских и влашких крајева. За то приписујемо разношење имена Варда овим првим пастирским миграцијама и мислимо, да нам сјеверне границе Вардâ представљају прву етапу влашко-пастирског кретања. Онда је морала настати једна пауза у влашком кретању и у том времену асимилација влашких пастира, који су дошли у средину чистих словенских пастира. Тада је могла и ријеч в а р д а у горе назначеном значењу ишчезнути. Овај период мировања могао је пасти у вријеме између Косовске битке и пропасти босанске државе. Карактеристично је, да се и име Стари Влах не спомиње прије год. 1443. [3]). Друга етапа влашкога продирања

---

[1]) У продужењу овога појаса смо нашли још двије осамљене Варде; једна је на десној обали Врбаса спрам села Лакташа, а друга на десној обали Сане сјеверно од Санског Моста.

[2]) Ове констатације и све што се односи на Варде и Катуне учинили смо по специјалној карти Аустро-Угарске у мјерилу 1 : 75.000 и по генералштабној карти у мјерилу 1 : 200.000.

[3]) Jireček: Staat und Gesellschaft I. 25. примј. 2.

припада времену када су Босна, Херцеговина и Далмација постале дијелови турскога царства. Овога времена је име Катун разнесено у оне крајеве, гдје га још није било. Овој етапи, али доцнијем времену, припада име А р н а у т.

Овим мислимо да смо установили, да туђинске елементе у топономастици Босне и Херцеговине, а специјално сјеверозапада, не треба сматрати остацима из велике давнине, већ импортом 14. и 15. стољећа.

Потражићемо сада туђинска или у опће необична географска имена [1]) Тражићемо их и у далеким крајевимана југу и југоистоку, јер се надамо тамо, наћи крајеве одакле су макар и кроз више стољећа допрли исељеници до наших земаља. Још прије ћемо наћи таквога материјала у земљама ближим Босни и Херцеговини. У томе материјалу ћемо, наводећи га упоредо с материјалом наших крајева, тражити топономастичке сличности и истоветности. Ми ћемо у неким случајевима бити у недоумици, коме га миграцијоном правцу ваља прибројити, старијем сјеверно-јужном или млађем јужно-сјеверном.

На доњем Лиму, неколико километара изнад његова ушћа а с лијеве стране и спрам села Стрмице налази се махала А р б а н а с и (С. К. 31. XX. $^4/_{10}$) [2]). Један дио Села Крњевића у херцеговачкој Шуми зове се А р б а н а с к а (Насеља Срп. Земаља II. стр. 1187.), а један дио земљишта у истом селу носи име Л о п а р и .У арбанаском језику л о п а р значи к р а в а р. Код Сиња у сјев. Далмацији (С. К. 31. XV. $^4/_{10}$) има село А р б а н а с и. На арбанаске досељенике сјећа и село Л о п а р е у зворничком котару у Босни. Овдје имамо несумњиво у именима сачуван спомен на дошљаке из арбанаских крајева или из њихове непосредне близине. Име Арбанас даје нам могућност приближно одредити вријеме њихова доласка, јер је име Арбанас старије од имена Арнаут. По томе можемо горња насеља ставити у вријеме непосредно иза доласка Турака, ако не и раније, док се још није била оддомаћила ријеч Арнаут, коју су у наше крајеве донијели Турци.

На граници српског и арбанаског елемента, у Кучима, живјело је у Фундани прије 8 генерација старо потурчено братство Б а б а ј и или Б а б а њ и. који су одселили у Подгорицу и Никшић. Код вароши Ђакова у Старој Србији

---

[1]) Да не морамо често понављати потпуним именом исте изворе, одакле смо шта узимали, послужићемо се мјесто пуних имена знацима. За специјалну карту Аустро-Угарске у мјерилу 1 : 75.000 узећемо знак С. К.; за генералштабну карту у мјерилу 1 : 200.000 знак Г. К. и латинским писменима име листа; за С. Гопчевића дјело Makedonien und Altserbien, чији смо статистички дио употребили, узећемо знак М. А.; за Светостефанску Хрисовуљу С. Х.; за Арханђеловску Хрисовуљу А. Х.

[2]) Из специјал. карте Аустро-Угарске црпљени материјал има осим знака С. К. арапске бројеве од 23—36, римске бројеве од XIII.—XXI. и разломке од $^1/_{10}$—$^{10}/_{10}$ или $^1/_9$—$^9/_9$ или $^1/_8$—$^8/_8$. Арапски бројеви и римски су обична позната обиљежја појединих листова те карте. Разломке смо ми додали, да потање наведемо у коме дијелу карте ваља тражити наведено име. Ми смо се служили листовима изрезаним и полијепљеним на платно. Они листови, код којих долазе разломци од $^1/_{10}$—$^{10}/_{10}$, пререзани су једанпут по ширини с десна на лијево и четири пута одозго доље. Тако је лист подијељен на десет десетина, које смо обиљежили са $^1/_{10}$—$^5/_{10}$ у горњем реду с лијева на десно, а у доњем реду, опет с лијева на десно, разломцима од $^6/_{10}$—$^{10}/_{10}$. Неки су листови разрезани по ширини и по дужини двапут. Тако је постало девет дијелова у три реда. У горњем реду су $^1/_9$—$^3/_9$, у средњем $^4/_9$—$^6/_9$, у доњем $^7/_9$—$^9/_9$ опет бројећи с лијева на десно. Листови, који су обиљежени осминама, расјечени су једанпут попријеко и трипут одозго доље. Тако су настале у два реда по четири осмине, које смо у горњем реду с лијева на десно обиљежили са $^1/_8$—$^4/_8$, а у доњем реду са $^5/_8$—$^8/_8$.

има село Бабији-Бокс (Г. К. Prizren). У полимском Врањешу крај Врањешке Ријеке има село Бабајић. У имотском крају у Далмацији има село Бабаја (С. К. 32. XVI. $^2/_{10}$). И овдје дакле имамо дошљаке из арбанаских крајева.

У Кучима и Братоножићима је остао спомен на неке давне становнике, који су се звали Букумире. Њих је из ове области нестало, али их има у сусједним Басојевићима и још знају да су давно некада доселили из Братоножића. Иначе се не зна ништа о њиховој старијој постојбини, евентуално изван кучке и братоножићке области. Ми смо међутим нашли на два мјеста исто име у чисто арбанаским крајевима као имена села: Букамире у племену Кушнени с десне стране ријеке Фанди (Г. К. Prizren) и друге Букамире у јужном дијелу племена Пулти (Г. К. Scutari). Нијесмо у стању ријешити имамо ли овдје тражити ранија сједишта братоножићких Букумира или њихове раселице из Братоножића.

У васојевићком Шекулару има братство Вајмеши. У сливу Црнога Дрина, с његове лијеве стране и изнад ушћа ријеке Зете, има село Vajmezi. Лежи у географској ширини највишега виса у Корабу (Г. К. Prizren).

На горњем Црном Дрину испод Охрида има неколико села са именом Годивја, Годивје. Два су на лијевој страни Дрина близу Дебра, а једно с десне стране и сјеверно од Охрида (Г. К. Elbasan, Prizren). Сјеверозападно од вароши Крушева има опет село Годивље (Г. К. Monastir). У другим крајевима далеко на сјеверу имамо два села под именом Годиње. Једно је јужно од Вир-Пазара у Црној Гори (Г. К. Scutari), а друго у Босни у сарајевском котару под планином Треском (С. К. 31. XIX. $^1/_{10}$).

У области планине Шара имају два села именом Готовуша. Једно је у Доњем Пологу сјеверно од Тетова, а друго у Сиринићу (Г. К. Skoplje). Трећу Готовушу имамо као име ријеке и села сјеверозападно од Плеваља (Г. К. Plevlje и С. К. 32. XX. $^5/_{10}$).

У Албанији у сливу ријеке Девола, крај његова притока Томорнице има село Грева. Лежи близу села Томорице нешто мало јужније од географске ширине вароши Берата (Г. К. Elbasan). Друго село Грева има код Пишкопеје на десној страни Црнога Дрина (Г. К. Prizren). Далеко на сјеверу у Плеваљском Пољу има село Грево (Г. К. Plevlje).

Црногорски Дробњак има два своја имењака даље на југу. Овако се зове једно узвишење терена између Феризовића и Штимље на Косову. Мало јужније одавде у Скопској Црној Гори југоисточно од мјеста Качаника има опет Дробњак. Св. Томић у студији Скопска Црна Гора (Насеља III.) истиче велику сличност у економским и правно-имовним одношајима код народа у сјеверном Дробњаку и у Скопској Црној Гори. Средином 14. стољећа живјела је негдје сјеверно од Скопске Црне Горе породица Дробњак, која је градила цркву у Ваганешу у гиљанском крају (Стари срп. записи I. бр. 105. и 106.). Несумњиво је, да су једни Дробњаци раселице других. Сјеверни Дробњаци су познати из нешто каснијег времена, из год. 1376. Јиречек, Staat und Gesellschaft I. стр. 33., примј. 1.).

У југоисточном крају Гацка лежи село Дулићи, а у сјеверозападном крају Гатачког Поља село Надинићи. Село Дуље крај друма Призрен—Штимља (Г. К. Skoplje) згало се у вријеме цара Душана Доухлıе (А. Х.) и при-

падало је властелинству манастира св. Арханђела у Призрену. У истом властелинству био је на граници влашкога катуна Голубоваца Н а д и х нинь Лазь Ова истоветност имена на два удаљена краја није случајна. Нити је ово једини примјер узајамности између јужних и сјеверних крајева. Вјероватно је, да су се неки становници призренске области преселили у Гацко, као што ћемо доцније видјети други случај преселења из овога краја у Билећке Рудине.

У селу Глогошници на средњој Неретви близу Јабланице живи муслиманско братство И б а љ и. Они мисле, да су у Глогошници од времена султана Мехмеда II. и да су тада дошли са Баљака у Билећким Рудинама (Дедијер: Херцеговина. Насеља VI. стр. 377.). Али то неће бити тако. Ми смо нашли село И б а љ а у Дукађину ондје гдје ријека Дрин прави велику окуку. Херцеговачки Ибаљи су дакле Арбанаси.

Област Осат у Босни пада у очи због својих необичних географских имена. Много је туђинског у њима. Једно село се зове К а̂ р и н а (С. К. 29. XXI. 6/10). Исто се тако зове једно село у средњој Албанији на доњој Шкумбији сјеверно од вароши Пекиња (Г. К. Durazzo). Прије више година је Лука Грђић изнио у Гласнику Земаљ. Музеја за Босну и Херцеговину пробе једнога говора, што се чује у Осату, а зове се б а н а л а ч к и. Мислимо говоре га осатски дунђери. У томе жаргону има арбанаских ријечи.[1]) Стога мислимо, да нећемо огријешити ако утврдимо, да су у Осат доспјели некада становници средње Албаније.

Племенском имену К у ч а̂ у Црној Гори нашли смо имењака у Албанији на лијевој обали ријеке Семени сјевероисточно од вароши Фијери (Г. К. Durazzo). Ту се налази село Кучи.

Васојевићком селу Л о п а т е у Црној Гори одговара именом једно брдо на западној страни Копаоника, које се диже изнад ријеке Сочанице (Г. К. Priština).

У кучкој 'ундани је живјело некада муслиманско братство Љ у х а р и, који су се давно разишли, дијелом у Плав, а дијелом у Никшић, па послије 1878. у Плевља (Ердељеновић, Кучи, Насеља IV. стр. 134.). У брдима источно од вароши Фијери у средњој Албанији има село Љ у а р и (Г. К. Durazzo).

Породично име Л и г а т и као име махала и села налази се чешће пута у источној Босни. Вјероватно је да је име донесено са горњег Ибра гдје има село К р-Л и г а т и. Али су носиоци имена могли бити још из веће даљине. Можда су из племена Краснића у сјеверној Албанији гдје има село Љ у г а т (Г. К. Prizren). Одступане у форми не може нас одвратити од идентивификовања имена̂.[2]) С тога мислимо, да је и Л у г а т и н П о д (С. К. 30. XV. 5/10) добио име по дошљацима из Албаније.

Билећкој сеоској опћини М и р у ш е одговара именом ријека М и р у ш а, лијеви приток Бијелог Дрина, у Хвосну (Г. К. Prizren). Изнад хвостанске Мируше има село М а л е ш е в о. У Билећким Рудинама су крајеви 15. стољећа и послије живјели М а л е ш е в ц и, чијих потомака има тамо и данас, а како ћемо послије видјети и по сјеверозападној Босни.

---

[1]) Ову констатацију нам је саопћио госп. др. Петар Скок.

[2]) Имамо аналогију у именима Лим и Љума, за које мислимо, да имају заједнички коријен у латинској ријечи flumen. Љума је онако исто честа међу Арбанасима, као међу Србима Река, Ријека.

Имамо још један примјер за поријекло херцеговачких породица из Старе Србије. У сјеверном крају Скопске Црне Горе има, данас муслиманско, село Мучибаба (Г. К. Skoplje; Јастребов: Подаци за историју српске цркве стр. 209.). У Гацку у селу Равни живјела је некада породица Мучибабе, која се преселила у Љерков Дуб (Дедијер: Херцеговина стр. 362. и 367.).

Један вис јужнога Копаоника на старој српско-турској граници зове се Пилатовица. У Доњем Драгачеву у Србији има село Пилатовци. У Билећким Рудинама су били у 15. стољећу Власи Пилатовци, на које данас сјећа село Пилатовци (С. К. 34. XIX. $^{7}/_{10}$) у Опутној Рудини у Црној Гори.

Арханђеловска Хрисовуља спомиње у околини Призрена село Сѣножещани. Са овим се именом сретамо данас на три мјеста у крајевима, који леже далеко од Призрена на сјеверу. Један дио села Краљâ у црногорским Васојевићима зове се Сјеножета. Исто се тако зове једна страна изнад Штрбачке Ријеке у Вишеградском Старом Влаху. Један поток што силази са ове Сјеножете зове се Сјеножетски Поток (С. К. 31. XIX. $^{2}/_{10}$). Трећи пут се налази ово име као поток Сјеножета у брдима између Бијеле (приток ријеке Лашве) и Босне (С. К. 28. XVII. $^{10}/_{10}$).

Јужно од вароши Дебра на лијевој страни Црнога Дрина лежи село Тучепе (Г. К. Elbasan). Негдје у Хвосну у жупи Кујавчи било је у вријеме краља Уроша Милутина село Тучепи, које се у Светостефанској Хрисовуљи спомиње на граници села Осојанâ. Ово село Тучепи има и данас. С. Гопчевић га наводи у пећком санџаку (М. А.). Село истога имена налази се данас у Далмацији између Неретве и Макарске (С. К. 32. XVI. $^{8}/_{10}$). Може бити да је и Туђебин До у брдима изнад Конавала до зубачке границе (С. К. 35. XIX. $^{6}/_{10}$) изведено од имена Тучепи, па унесено у карту у исквареном облику.

Ако и није сваки од горњих примјера доказ за миграције с југа на сјевер ипак се код већине може рећи, да су имена однесена с југа на сјевер.

Осим горњих примјера, које смо већином напабирчили по генералштабној карти нашли смо по другим изворима још неколико примјера, од којих се већина односи на насељавање сјеверозападне Босне и њене околине. С лијеве стране мећемо оно што смо нашли изван Босне и Херцеговине, а с десне њихове паралелне примјере у Босни и Херцеговини.

Из Светостеф. Хрисовуље:

Коундгѣ, неки географски објекат на граници села Гумништа у Хвосну.	Кундед, село у југоисточном крају имотског котара југоисточно од села Руновића (С. К. 32. XVI. $^{10}/_{10}$).
Хранислав Мађеровић, Влах у катуну Пијаинцима. У Арханђ. Хрис се спомиње арбанаски катун.	Мађер, село на источној страни од Рогатице (С. К. 30. XX. $^{8}/_{10}$)
Мађерци. Село Мађере у Скоп. Црној Гори. (Јастребов, Подаци стр. 209.).	Мађир, село код Бање Луке (С. К. 26. XVI. $^{9}/_{10}$). Мађерчића Брдо југоисточно од Тушиловића у Хрватској (С. К. 24. XIII. $^{7}/_{8}$). Ту негдје има и породица Мађерчићи.

Из Гопчевићеве статистике у дјелу Makedonien und Altserbien:

Бенчуг, село у вучитрнској области.

Бенцун, Бенцуз, Бенцо, породична презимена у дабробосанским парохијама Зеници, Бусовачи, Вуковском и Живиницима. (По Шематизму за год. 1884., 1885. и 1886.).

Бањани[1]), село у Скоп. Црној Гори. Спомиње се у Хрисов. Краља Милутина од год. 1309.—1316. Споменик Срп. Академ. III. 14.

Бањани, област у Црној Гори (прије у Херцеговини). У 14. стољећу су овдје били Власи Бањани.

Корaћица, село у вучитрнској области. Црква Кораћева или Кораћевића посвећена св. Николи у граду Призрену спомиње се год. 1592. (Стари срп. зап. и натписи I. број 832. и 833.) Кораћи, селиште у Клопоту у Братоножићима. Кораћи, србљачка породица у Васојевићима. Корaћ-До̑ на Пељеву Бријегу у Братоножићима.

Кораћ, породично презиме у многим крајевима Босне и Херцеговине. Кораће, село близу Босанског Брода (С. К. 25. XVIII. $^{6}/_{10}$, $^{7}/_{10}$).

Пермија, село у вучитрнској области.

Паремије (Парамишине) махала у прњаворском котару сјеверно од села Љешње (С. К. 26. XVII. $^{2}/_{9}$). Исто у Шематизму од 1882. под именом Паримије.

Село Варсаково у штипској области. Породица Варсаћевић у Мирковцима у Скопској Црној Гори.

Породица Варсаковић у парохији Врелу у бихаћком протопресвитерату.

Село Крабања у области Кочана.

Крабања, вис и поток у планини Коњуху у источној Босни (С. К. 28. XIX. $^{8}/_{10}$).

Таор, крај у скопском санџаку у углу ријеке Пчињен и Вардара. Таор село у ужичком округу. Тауре, џемат и породица у селу Лесковицама у Колубари; поријеклом из Гор. Колашина. Таврићи, породица у Милутовцу у Темнићу у Србији.

Тахорски Бријег (С. К. 29. XIX. $^{4}/_{10}$) у сребрничком котару сјевероисточно од Сребрнице.

Село Мотичан у приштевској области. Мотике, породица у Дробњаку.

Мотике, села и махале на више мјеста у Босни.

[1]) Ми смо напријед навели неколико примјера за етничку заједницу Херцеговаца и становника Скопске Црне Горе. Томе ћемо додати још нешто што се односи на херцеговачке Бањане. У Скоп. Црној Гори кажу тупан мјесто бубањ. У херцеговачким Бањанима имају села Гор. и Доњи Тупањ. У Гор. Тупању се једно поље зове Ливерово Поље. Име Оливер је Србима дошло преко балканских Франака (Латина) у 13. вијеку. Један велики властелин цара Душана се звао Оливер. Отуда из Старе Србије пренесено је име у крајеве данашње Херцеговине. Један савременик војводе Сандаља звао се Покрајац Оливеровић (Стари срп. записи и натписи I. број 268). Гроб му је у Врхпољу у билећком котару.

Јагошце, село у ђаковичком крају. Јагјерци, село у скопском крају. Јагорско, село у кичевском крају. Јагоштица у Србији у ужичком округу до границе вишеградског котара (С. К. 30. XX. 5/10).

Јагаре, село крај Бање Луке. Јагаруша, извор у селу Угорском код Сарајева. Јагорско вис у сарајевском котару (С. К. 30. XVIII. 8/10).

Село Шурланци у области Ресна у Маћедонији.

Породица Шурлану више парохија сјеверозападне Босне.

Јастребов: Подаци за истор. српске цркве стр. 209.:

Католичко село Шатаре у Скоп. Црној Гори.

Шатаре, породица у парохијама Травник, Бугојно, Оборци и Герзово.

С. Томић: Скоп. Црна Гора, Насеља III.:

Зотовићи: породица у селу Мирковцима.

Зотовићи, породица у Љубомиру у Херцеговини.

Из наведених се примјера види како су исељеници из далеких крајева средње Албаније доспјели на сјевер, као Кучи и Љухари у област данашњих Куча и оснивачи села Карине у Осату. Из сјеверне Албаније су дошли братоножићки Букумири, васојевићки Вајмеши и херцеговачки Ибаљи. Ови су досељеници изгубили потпуно свако сјећање на земљу одакле су. Из тога закључујемо, да њихово доселење датира из далеке прошлости, најдоцније из времена када су Турци заузели њихову стару постојбину. У исто би вријеме могле падати миграције оних пастира, што су кренули из области сјеверно од Шара и Скопске Црне Горе. Неки као н. пр. Бањани, Дробњаци и Малешевци још и прије[1]). Ако узмемо, да су и Турци кренули пред собом пастире, онда падају у турско доба сеобе Мируша и Пилатоваца[2]) у Билећке Рудине; Дулића, Надинића и Мучибаба у Гацко; Лопата и Сјеножећана у Васојевиће: Мотика у Дробњак: Готовуша к Плевљима. Ово преселење би одговарало првој етапи влашкога кретања с југа на сјевер, о чему је говорено напријед. За Кундеге, Мађере, Бенцуне, Таоре, Шурлане и Шатаре можемо тврдити поуздано, како ће се видјети напријед, да су их Турци преселили у другој поли 15. стољећа или нешто касније.

Овим смо се примакли к сјеверозападној Босни и дошли смо до решавања нашега главнога питања т. ј. до питања одакле потјече православно становништво сјеверозападне Босне. Што се тиче времена досељавања стекли смо увјерење, да досељавање није извршено у једанпут. Томе је доказ насељавање сјеверне Далмације, на коју се морамо такођер обазријети с разлога, што су исте политичке прилике изазвале истодобна насељавања у Далмацији и у Босни. На Далмацију се морамо осврнути и с тога, што су доцнијих времена све до

[1]) Бањани су доселили прије 1319., Дробњаци прије 1365., Малешевци прије 1397. Jireček: Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien I. стр. 33.

[2]) Пилатовци се спомињу 1430. год., те су морали доћи прије тога времена. Jireček: Die Wlachen und Maurowlachen. Sitzungsberichte der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag. 1879. стр. 114.

у садашњост Далматинци насељавали сјеверозападну Босну. Ове насељенике у Босни зову Каурима.

Утврдити вријеме досељавања појединих досељеничких група, а да и не говоримо о појединачном досељавању, није лака ствар ни за Далмацију, а за сјеверозападну Босну је скоро немогуће без испитивања традиција у самоме народу. Ми додуше имамо нешто историјских података и других знакова помоћу којих можемо констатовати неколико периода досељавања у Далмацију, за Босну највише четири. Али ни за Далмацију нијесмо сигурни, да ће нам низ досељеничких периода бити без празнине.

Најстарије познато досељавање пада у вријеме цара Душана, који је преселио неке Херцеговце у крајеве око Клиса и Скрадина.[1]) Вјероватно је да су то они Власи, који се послије налазе у Лици на Велебиту год. 1433. и у Цетини год. 1436. (Lopašić, Bihać i bihaćka Krajina, Dodatak, документ III. и IV.) Наша претпоставка добива потврду тим, што се један од тих Влаха зове Томаш А л а д и н и ћ (докум. III.), дакле именом, које данас носи једно село у херцеговачким Дубравама. Факат да се име Аладинић више нигдје не налази искључује сумњу, да је Томаш од онога братства, које је основало село Аладиниће. Овоме раноме доселењу припада црква Вазнесења Христова у селу Цетини у парохији Врлици (кнински протопресвитерат) основана 1389. године.

Није нам познато, да ли је брзо иза овога доселења, још прије почетка 15. стољећа, било каквога досељавања у сјеверну Далмацију. Ако га је било онда би црква у Цетини могла прије њему припадати, него оном доселењу из Душанова времена. У 15. стољећу је било досељавања. На основу података о постанку неких православних цркава у задарском и книнском протопресвитерату можемо констатовати два три периода досељавања у 15. стољећу[2]). С обзиром на светитеље, којима су цркве посвећене мислимо, да су у 15. стољећу дошле породице, које су славиле као своја крсна имена св. Николу, Ђурђа, Петра, Арханђела и Стевана (љетњега)[3]) Досељени Ђурђевштаци су били барем дјеломично од братства П а ђ е н а̂ из Б и л е ћ к и х Рудина, јер држимо да није пуки случај, што је црква у далматинским Пађенима посвећена ономе свецу — св. Ђ у р ђ у — кога данас славе Пађени у Босни[4]). За Аранђеловштаке и Петровштаке можемо само нагађати, да су, први, из крајева гдје су Васојевићи, Озринићи, Пипери и, може бити, арбанаски Крастенићи[5]), а други са ријеке

---

[1]) Додијер: Херцеговина. Насеља срп. земаља VI. стр. 163. по Н. Милашу: Православна Далмација.

[2]) Црква у Кули Атлагића грађена 1440., у Пађенима 1456., у Полачи 1458., у Книнском Пољу 1468., у Мирању 1490. Шематизам православне епархије далматинске и истријске за год. 1907. стр. 25.—30.

[3]) Да су оснивачи цркава имали обзира на своје крсне славе, мислимо да је несумњиво. Познато је, да Никшићка Жупа даје другим крајевима силне Лучинштаке, а у њој је гласовити манастир св. Луке. У требињском крају има неколико цркава посвећених св. Клименту, а из тога краја долазе Клименштаци. У Врхпољу у Билећким Рудинама има црква Јоакима и Ане, а у томе су крају одавно неке породице, које славе тога свеца. Оваквих би примјера могли навести још много.

[4]) У Билећким Рудинама има цијелих цркава и црквених рушевина посвећених св. Ђурђу.

[5]) Милош Велимировић (Гусињска нахија с погледом на Малесију. Годишњица Чупићеве Задужбине књ. 32. стр. 345.) спомиње неке традиције о сродству Арбанаса Крастенића са Васојевићима, Озринићима и Пиперима. Те су традиције споменуте и у дјелу о црногорским

Зете (Јиречек: Историја Срба стр. 173.). Може бити да су напријед споменуте Мацуре, који славе св. Арханђела, дошли у сјеверну Далмацију овога времена. Никољштаци би могли бити из Куча или Братоножића. Исто тако и Стефањштаци, јер је љетни св. Стефан кучка прислужба.

У вријеме задњих деценија 15. стољећа пада без сумње насељавање босанских брдских крајева, који су граничили са мљетачком и угарско-хрватском државом и са јајачком и сребрничком бановином. Турци су из финансијских, а још више из војничких разлога морали одмах, чим су узели Босну, почети са насељивањем босанских граничних крајева православним елементом из унутрашњости. За Далмацију је констатовано, да је православни народ из Босне, Херцеговине и Старе Србије насељен по сјеверној Далмацији 1523.—1527.[1]) Аналогно овоме можемо са великом сигурношћу тврдити, да је и у Босни одмах по освојењу настало колонисање. Овоме у прилог иде и то, што се око год. 1530. спомињу Срби у Гламочу, Унцу и на извору ријеке Уне и већ желе да пређу на аустријско земљиште, а други су још 1526. године прешли и населили се по Жумберку.

Овоме периоду — 1523.—1527. — насељавања Далмације одговара постанак неких цркава, њих девет, у задарском, книнском и скрадинском протопресвитерату, које су основане 1524. и 1537. или од прилике тога времена (Шематизам православне епархије далматинске и приморске и истријске за год. 1907.). Овога пута су опет доселили Ђурђештаци и Никољштаци, али и знатан број Лучинштака (двије цркве св. Луке). Уз њих Петровштаци, Илијнштаци и они, који славе Ћирика и Јулиту. За Лучинштаке претпостављамо са великом вјероватношћу да су од Никшића. Овога пута је, може бити, дошла и основала село свога имена продица Жагровић из Старе Србије или из кога нешто сјевернијег краја[2]). Може бити да имамо у селу Ђеврскама спомен на какве дошљаке из села Дјевора у средњој Неретви. (У Ђеврскама црква св. Илије из год. 1537.).

Ако се ослонимо на постанак цркава као на доказно средство и претпоставимо, да између досељења и грађења цркве није пролазило много времена можемо у 16. стољећу констатовати још двије периоде досељавања у сјеверну Далмацију; једна прије 1567. до нешто прије 1574., друга прије 1590.[3]) У првој периоди су доселили Ђурђевштаци и они, што славе Јоакима и Ану. У другој периоди су дошли Јовањштаци, Илијнштаци и Никољштаци. Илијнштаци би могли бити из данашње јужне Херцеговине, гдје је прије био врло раширен култ св. Илије[4]).

Васојевићима (Насеља II. стр. 536.). Из тога закључујемо, да је Арханђео заједничка слава за сва четири племена. Из прве поле 15. стољећа датирају прве вијести о овим племенима, али то не искључује, да су они били ту и прије.

[1]) Дедијер: Херцеговина стр. 163. по Милашу: Православна Далмација.

[2]) Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи I. број 158. има натпис на гробу Тодора, снна Жьгра номика у Призрену из год. 1387. У Сарајеву има махала Жагрићи.

[3]) Црква у Смоковићу грађена 1567., у Брибиру 1574., у Бенковцу и Марковцу 1590., у Братишковцима 1592.

[4]) Многа брда у јужној Херцеговини носе име св. Илије; вјероватно с тога, што су ту некада биле цркве посвећене св. Илији. Црквених рушевина и цијелих цркава св. Илије има и данас у знатном броју по јужној Херцеговини.

Одмах иза ових досељавања било је једно прије 1618. у задарски и шибенички протопресвитерат и у Цетину (црква у Жегару, Дрнишу, Врлици и Стрмици). Дошли су Ђурђевштаци, Великогоспођинштаци, Јовањштаци и Никољштаци. Је ли се ко досељавао брзо иза 1618., а много прије 1682. не знамо. Али мислимо, да је била једна сеоба нешто прије 1682., јер су ове године грађене цркве у Обровцу и Бргуду у задарском протопресвитерату. Дошли су Лазаревштаци и Тројичинштаци. Тројичинштаци су однекле из јужне Херцеговине, Боке или сусједних крајева Црне Горе. Пошто су Турци ових времена изгубили Имотску Крајину прешло је 1717. год. са архимандритом Стеваном Љубибратићем 180 породица из Херцеговине, у тај крај. Једни су били из Зубаца. Од прилике истога времена или нешто прије прешли су браћа Новалићи са 40 породица у Неретву.[1]) Даљна досељавања нам нијесу позната.

За сјеверозападну Босну смо аналогно Далмацији претпоставили и нешто доцнијом појавом велике масе православнога народа на граници утврдили досељење одмах пошто су Турци узели Босну. Као год што су у Далмацију долазили досељеници на махове, морало се и у Босни вршити досељавање на исти начин. И као год што су Турци ширили своју државу према сјеверу на махове тако су се догађала и досељавања. Турци су у главном око 1480. држали област око Купреса, Дувна, Хлијевна, Гламоча и изворни крај ријеке Унца, један комад земље у горњој Пљеви и на Сани до Каменграда, Скопље, Лашву и Влашић, источну Босну са Маглајем, Власеницама и Зворником. Свуд туда су Турци из војничких обзира морали насељавати Србе, који су као мартолози и други нередовни војници чували границу, четовали и у правилноме рату војевали на турској страни. До 1503. су турске границе на сјеверу од прилике исте, али су се иза тога брзо мијењале. Турци су 1512. узели сребрничку бановину. Од јајачке бановине су држали Угри и Хрвати још само доњу Пљеву и врбаску долину од Јајца до Саве. Од 1514.—1528. отели су Турци Лику и Крбаву, а 1528. и остатак јајачке бановине од Сокола и Јајца до Саве. Насељавање сјевероисточне Босне могло је почети одмах послије 1512., а крајева око средњег и доњег Врбаса послије 1528. По неким знацима судећи у ове су крајеве дошли колонисти из Србије, тадањег смедеревског санџака. Ми смо у сјеверној Босни нашли Бубањ као изворско име: у брчанском, дервентском и новском котару[2]). На основу овога имена смо напријед кушали доказати етничку заједницу народа у западној Србији и сјеверозападној Босни. Но ми имамо и директну потврду за ову претпоставку. То је савремени путник Бенедикт Курипешић, који је 1530. прошао Босном скроз од Кладуше преко Кључа и Сарајева. Он вели, да су Турци довели Србе из смедеревског санџака и населили их по Босни.

Досељеника је овога времена морало бити већ много по сјеверним и сјеверозападним крајевима Босне. Једна их вијест из год. 1530. спомиње под именом Влаха око Срба, у Унцу и у Гламочу (Lopašić: Bihać i bihaćka Krajina стр. 69. и 70.). Ко су били ти Власи види се по имену једнога њихова старјешине, који се звао Ладислав Стипковић. Могло је бити досељавања у групама и послије. Год. 1551. јавља генерал Ленковић да су Турци довели из унутрашњости више хи-

[1]) Дедијер: Херцеговина стр. 163. по Милашу: Православ. Далмација.

[2]) Други локалитети са именом Бубањ добили су своје име по свој прилици од герзовске породице Бубањ, која је своје име могла добити од изворног имена.

љада Морлака или Влаха и да су их населили око Срба и Книна. Вјероватно је, да је пред крај 16. стољећа Хасан паша Предојевић довео из Херцеговине своје сроднике и друге и настанио их у крајевима око ријеке Уне. Без сумње је велика сеоба пред крај 17. стољећа донијела досељеника и овоме крају, али за то немамо никакве историјске потврде. У народу сјеверозападне Босне сачувао се таман спомен на поријекло из Херцеговине и Старе Србије. Али баш с тога што је таман, доказ је велике старости досељења.

Сјеверна Далмација и западна Босна. На неким смо мјестима напријед са мањом или већом вјероватношћу констатовали појединачне случајеве досељења у сјеверну Далмацију. На основу истоветности имена закључили смо, да су се хвостански Кундези и Тучепи и ибарски, евентуално арбанаски, Лигати населили у јужном дијелу сјеверне Далмације, а братоножићке Мацуре у сјеверном. На основу црквене славе и истога имена констатовали смо могућност досељења билећких Пађена у кнински крај. Изнијели смо могућност да су Илијевштаци и Аћимовштаци из јужне Херцеговине, а Тројичинштаци такођер отуда или из крајева Боке Которске и Црне Горе. Другим кршњацима у сјеверној Далмацији смо тражили стару постојбину даље југу и југоистоку све до призренског краја.

Наше претпоставке и могућности, у колико се тичу Херцеговине као матице далматинских досељеника, оснивају се и на географском положају Херцеговине. Њено непосредно сусједство са Далмацијом чини је земљом, у којој морамо у првом реду тражити постојбину већине досељеника у сјеверној Далмацији. Али се Херцеговина и као пролазна земља, уметнута између Далмације и земаља, које су Херцеговини на југу и југоистоку, мора имати у виду. Преко ње су несумњиво прелазили исељеници из Црне Горе, Брда и још даљих крајева. Ми би на основу географског сусједства Далмације и Херцеговине и на основу утврђених сеоба православног елемента могли данас очекивати један непрекинут појас православног народа од Херцеговине до у сјеверну Далмацију. Али није тако. Између обје области православних насеља утиснуо се један широк католички клин, који обухвата сјеверну Херцеговину и јужни дио сјеверне Далмације. Ово не можемо објаснити ничим другим осим претпоставком, да су сеобе православнога народа у сјеверну Далмацију извођене по плану. У старој постојбини је већ одређен циљ сеобе, па је народ отишао директно тамо прелазећи преко других пространих крајева. Овако су, мислимо, вршене све сеобе у групама. За појединачна досељавања, која су кроз стољећа стално вршена и код којих су разне околности пуне случајности одлучивале гдје ће се ко настанити, нашли смо један пут, којим су ишли исељеници из Херцеговине у западну Босну. То је један појас старих православних насеља, који се пружа од Мостара преко Блата и Ракитна до Дувна. Овдје је Дедијер (Херцеговина) констатовао у Блату и околини традиције о угледним православним породицама, које су ту биле, па се дијелом истурчиле и искатоличиле, а дијелом ишчезле. Додуше овај појас, по Дедијеру, није потпун, јер у низу православних насеља фали онај дио, што спада на Ракитно. Може бити, да је то с тога, што тај комад није тачно испитан.[1]) Али све кад и не би било тако ми остајемо при

---

[1]) На специјал. карти Аустро-Угарске смо нашли и на празном простору трагова од старих православних насеља. Тако између Ракитна и Блата има планина В а р д а (32. XVII. 3/10) и Б о в а н (32. XVII. 2/10). Позната је православна породица Бовани у Љубињском котару и

својој тврдњи, јер нас у том потпомажу традиције православних породица у Дувну, које доводе своје поријекло из Херцеговине и Црне Горе. За њих је ово најкраћи и најзгоднији пут. Што оваквих путова нема и даље на западу мислимо да је узрок у томе, што је на десној страни Неретве пространа католичка област Броћно, која је имала неку автономију. Без сумње су католици у Броћну имали и право и власт недати, да се између њих насељава елеменат друге вјере.

Уваживши све ово вјерујемо, да се православни Херцеговци нијесу селили појединачно у сјеверну Далмацију и западну Босну преко широке католичке области на десној страни Неретве, већ само у групама са одређеним циљем. А пошто су спомени о сеобама тамни знак је да су миграције извршене давно. То ипак не искључује сваки случај појединачнога досељења из млађега времена, али га је изузевши Дувно било у малој мјери. Но није искључено, да су и Дувњаци дошли у групи, јер њихове традиције датирају из знатно далеке прошлости. А осим тога ми смо констатовали једну групу гатачких досељеника у Дувну.

Прећи ћемо сада на констатације појединих досељеничких породица, чије се досељење и стара постојбина могу установити помоћу истоветности имена или другим којим начином. Најприје ћемо извршити констатације у Далмацији сјеверно од Неретве. Овај крај строго узевши и не спада у оквир наших испитивања, али се морамо њим бавити као и са пограничним дијеловима југозападне Хрватске с тога,. што је Далмација стајала с Босном у наизмјеничном давању и примању народа, а с Хрватском с тога, што је Босна за један дио њена становништва била пролазна земља.

На херцеговачком земљишту близу Љубушкога, али у близини данашње далматинске границе има село Хардомиље (33. XVII. $^3/_{10}$)[1]). Сумња је искључена да овдје имамо једно братоножићко насеље и то из даље прошлости. У братоножићком селу Павличићима зове се једно земљиште Ардомиле, у чијем се имену крије име некакве породице, о којој се данас ништа не зна. Братоножићко поријекло Хардомиља и велика старост досељења потврђује се и на други начин. Недалеко од љубушких Хардомиља има у селу Опличићима (Дубраве) породица Хардомеље, која о свом поријеклу не зна ништа више, него да је од Љубиња из села Жабице. Дедијер барем ништа више не наводи. Они славе св. Петку, а то је преслава братоножићког племена. — Не знамо, да ли у селу Будимлијићима (32. XVI. $^3/_{10}$) западно од Подстрања имамо спомен на досељенике из Будимље на Лиму или из угарског Будима; као ни то, који су Селаци основали три истоимене махале (32. XVI. $^9/_{10}$), да ли старовлашки Селаци или досељеници из села Селаковића код босанске Фојнице и од Селакове Куле у сливу Неретвице. — Караже (31. XV. $^{10}/_{10}$) у средњој Цетини би могли бити из Дробњака или из Васојевића а оснивачи села Биорине (31. XVI. $^6/_{10}$) под Камешницом с цетинске стране из Бихора на Лиму. — Блискове (29. XIV. $^{10}/_{10}$) код Книна сјећа на Блишкову у изворном крају

Бијелом Пољу код Мостара. У самоме Ракитну зове се једна махала и једна планинска партија Влашани (31. XVII. $^7/_{10}$).

[1]) Ми ћемо се од сада често служити наводима из спец. карте Аустро-Угарске. Да заштедимо труда и простора од сада ћемо изостављати знак С. К., јер се и без њега могу познати наводи из спец. карте.

Ћехотине. — Село Риђане у парохији Звјеринцу (кнински протопресвитерат) именом одаје, да су му оснивачи из племена Риђана изнад Рисна. — Досељеници из Хаса у Васојевићима мора да су основали село Ашане (29. XIV. $^4/_{10}$) у Плавну, а Кричи из Потарја село Кричке у истоименој парохији (шибенички протопресвитерат). — Оснивачи села Крњеуве у брибирској парохији (скрадински протопресв.) ваљда су од Крњеушића из Зубаца.[1]) — Из Црне Горе или из Брда су оснивачи Косорâ у парохији Врлици (имотски протопресв.).[2])

Херцеговачког су поријекла они, који су дали име Херцег-Гомили (32. XVI. $^9/_{10}$) код Макарске, и они даље на сјеверу који имају породично име Херцег.[3]) У Совићима (32. XVII. $^1/_{10}$ Бобанова Драга) су били некада досељеници из Херцеговачких Бобана или од Дурмитора (Бобан, катун јужно од Дурмитора). — Одавићи (32. XVI. $^3/_{10}$) код Имотскога су такођер херцеговачког поријекла, као и оснивачи Небрижевца[4]) (32. XVI. $^4/_{10}$). — Код Врхгорца (32. XVII. $^1/_{10}$ Мотокита) су се настанили Рудињани са Мотоките и (32. XVII. $^1/_{10}$ Котези) поповски Котези. — У доњу Цетину (32. XVI. $^2/_{10}$ Мерћеп) су доспјели Мерћепи из данашње Херцеговине или из Риђана. — Под Камешницу (31. XVI. $^7/_{10}$ Pocarnje) су се смјестили љубински Поцрњи (некада Власи Подцрњи) и (31. XVI. $^6/_{10}$ Aptovac) становници гатачког Автовца. — Код Врлике има Балаћа (30. XV. $^1/_{10}$) који су, може бити, са Балаћуше у селу Грабу у Зупцима. — У парохију Баљке (шибенички протопресвитерат) и село Мириловић у истој парохији дошли су Рудињани са Баљака и од братства Мириловића. — Даље к сјеверу у Равним Котарима и код Книна има Ћеранића, који су по Дедијеру (Херцеговина стр. 166.) Гачани[5]) Угарчића (29. XIV. $^7/_{10}$ Ugherčić) по Јиречку (Staat und Gesellschaft II. 24) Невесињци или Љубомирци[6]). — Бендери[7]) у Плавну (29. XIV. $^4/_{10}$) су из Веље Међе у Попову. На босанској страни у брдима изнад хлеванског села Губина има Бендеровића Локва (30. XV. $^4/_{10}$). — Село Лишани у парохији Мирању (задарски протопресв.) сјећа на село Лишане у Бијелом Пољу код Мостара.

У западној Босни, у коју рачунамо крајеве око Дувна, Купреса, Гламоча и хљеванску област са Граховом, послужићемо се уз имена и крсним славама, колико буде могуће. Тако ћемо радити и код свих других крајева у сјеверозападној Босни. При истраживању у Далмацији то нам није било могуће,

[1]) У селу Ртијешу крај Буне у Херцеговини има породица Крњеушићи, која је из Зубаца. У Зупцима нема више Крњеушића.

[2]) Косорићи, породица у Дробњаку; Косор, група од три села у Кучима.

[3]) На више мјеста по Херцеговини има географских објеката, који су названи именом Херцег, као н. пр. Херцегова Бара у Доњем Пољу у Невесињу, Херцегова Градина у Гацку и у Опутној Рудини. Народ ова имена приписује Херцегу Стјепану. Али ми мислимо, да није тако, већ да су ово трагови од неке породице или братства, које се звало Херцег. И крсна слава Херцега у Босни, Лучиндан, води у Херцеговину (у старим границама) и то у Никшићку Жупу и околину.

[4]) Земљиште Небреговина у селу Ћедићима у Шуми.

[5]) Више смо склони вјеровати, да су Ћеранићи од дробњачких Ћеранића-Абазовића.

[6]) У Љубомиру има и данас село Угарци.

[7]) У Пирагићима и у Циновој Махали у Невесињу има породица Бендерaћи, која је из Корјенића. Слави св. Јована, а прислужује Великој и Малој Госпођи. Прави Бендери су у Вељој Међи.

јер нијесмо имали података о крсним именима. Тражићемо истоимене породице у овоме крају и у другим крајевима, нарочито такве породице, које имају истога светитеља као крсно име. Ми ћемо се послужити и материјалом из таквих крајева одакле нијесу никако могли доћи исељеници овамо. Али само из оних крајева, који су примали дошљаке из истих области с југа одакле су могли доћи досељеници и у овај босански крај.

У овоме се крају може опазити, да су досељеници долазили у групама и настањивали се један крај другога како су становали и у старој постојбини. Такве двије групе чине насеља Рудињана, једна у сјеверном крају Хљеванског Поља покрај Ждраловца, друга у изворном крају ријеке Шујице. Чини се, да су тако дошли и неки Гачани, који су се настанили по источној и јужној ивици Дуваньског Поља.

Досељено становништво ових крајева није из саме Херцеговине, већ га има и из даљих крајева. Најприје ћемо навести насеља и породице, за које мислимо да им је поријекло из веће даљине.

На досељенике из даљих крајева, од Лима и Ћехотине, сјећају имена врела у Бушком Блату, К у ч и н у ш а и Ц р љ е н и ц а (31. XVI. $^2/_{10}$) и село К о м о р а н и (30. XVI. $^7/_{10}$) у Хљеванском Пољу [1]). — Крај извора Л о п а т и н ц а и у махали Л о п а т и ц и (30. XVI. $^7/_{10}$) близу ријеке Стурбе настанили су се, може бити, Васојевићи Лопаћани. — И граховске П е х у љ е [2]) (29. XV. $^2/_{10}$, $^8/_{10}$) су могли основати Васојевићи од брда Пеха и села Пеховца. — У К а т а н и ћ а Д о л у (29. XVI. $^7/_{10}$, $^8/_{10}$) су се настанили Катане из Дробњака. У овим крајевима Катанића има сада само у парохији Вуковско (бугојански протопресв.). Они и њихове раселице по другим крајевима сјеверозападне Босне славе св. Николу, неки св. Ђурђа. Катане у Дробњаку славе св. Ђурђа, а преслављају св. Николу. — Дробњаци су и Л у г о њ е, породица, која данас живи у парохијама Вуковско и Равно (бугојаански протопресв.). Држимо их за Дробњаке по њихову крсном имену Ђурђев-дану и с тога, што смо нашли Лугоња Ђурђевштака у Колубари (село Ракари), који су старином из дробњачких Језера. — За К а л а б е у хљеванским и гламочким парохијама не можемо тврдити, да су Дробњаци, јер нијесу Ђурђевштаци или Никољштаци као дробњачки, већ су једни Стефањштаци други Јовањштаци. Калаба Стефањштака поријеклом из Дробњака има у селу Брезовицама у Колубари. Те по томе остаје ипак сумња да су и наше Калабе Дробњаци [3]). — Исти је случај са Ц е п и н а м а у Пехуљама у Грахову. Њихово име нас сјећа на земљиште Цепине у кучком Кривом Долу. Али не славе ни једну кучку славу, већ св. Јована. Цепине би могле бити из још веће даљине, тамо од Скопске Црне Горе, гдје има породица Цепови у селу Чучеру, која слави св. Јована. — Село Д е б е љ а к у парохији Стекеровцима у Гламочу (29. XV. $^5/_{10}$) упућује нас именом, да му тражимо осниваче у у Братоножићима, Васојевићима и средњем Полимљу (Дебељ-До, Дебељак, по-

[1]) Кучин, село крај Лима испод Пријепоља. Црљенице село код Плеваља. Комаран крај на лијевој страни Лима испод Бијелог Поља.

[2]) Пеулића, који су сигурно раселице из Пехуља, има у неколико парохија у сјеверозападној Босни. Славе четири различите крсне славе, од којих није ни једна васојевићки св. Арханђео. Али би неки могли бити из васојевићког Шекулара, гдје се слави св. Ђурађ, јер у три парохије има Пеулића Ђурђевштака.

[3]) Калабе у парохијама Бистрици, Прњавору и Новом Граду славе св. Ђурђа. Ако им је ово старо крсно име, онда су прави Дробњаци.

родица Дебељевићи). — Под сумњом кучкога поријекла су и Лукачи у хљеванском, гламочком и уначком крају, који славе св. Јована. Лукача има и у сјеверној Далмацији (29. XIV. $^{9}/_{10}$) па би босански Лукачи могли бити отуда, али дакако као новији досељеници. Они су могли доћи у Далмацију врло рано, јер се спомиње Влах Лукач Милуновић у Лици на Велебиту год. 1433. (Lopašić: Bihać i bihaćka Krajina. Dodatak, докуменат III.) На њихово поријекло из Куча наводи нас име Лукачева Дола у кучком селу Убаоцу и породици Лукачевићи у истом селу, која је ту живјела до 1688. године. На планини Кругу изнад Хлијевна су били дошљаци из села Круга у старој Црној Гори (Цуце). — Породица Арнаути у неколико хљеванских парохија, која слави Ђурђевдан, без сумње је однекле са међе српског и арбанаског народа. Али не спада међу најраније дошљаке по своме имену. — Село Бранешци у Гламочу (29. XV. $^{10}/_{10}$) сјећа нас на истоимено село негдје у Старом Влаху, а породица Шапоње у Тишковцу (Грахово) на село Шапоње код Нове Вароши, дакле опет у Старом Влаху. Само се код једних и дугих Шапоња не слажу крсна имена. Тишковачке Шапоње славе св. Василија, а Шапоње, што су из нововарошког краја доселиле у Доње Драгачево, славе св. Стефана. — Из Старога Влаха би могле бити и ове породице: Шолаје, Јаракуле и Козоморе (или Козомаре). Шолаје, чије је име доста раширено по сјеверозападним крајевима српскота народа, живе на овим странама у гламочком протопресвитерату и даље изван Гламоча у травничком и бугојанском протопресвитерату. Босанске Шолаје су Ђурђевштаци. Тражећи им сроднике по другим крајевима мислимо да смо их нашли у Шолајима у селу Милатовићима (Горње Драгачево), који су поријеклом из студеничког села Шолаћа. Ови славе св. Алимпију. Но пошто у неким крајевима југозападне Србије, па и у Ибру, овога свеца зову св. Ђорђе Алимпије мислимо да су обадвоји некако и по крсном имену исто. — Јаракуле у парохији Камен гламочког протопресвитерата рачунамо у старовлашке досељенике, и то можда од чувене властеоске породице Рашковића.[1]) Ми смо нашли, да је у 18. стољећу био кнез у Старом Влаху Јаракул Братул из породице Рашковића (Јов. Радонић: Зборник историјских докумената у збирци Књиге Матице Српске, докуменат 161.). — Козоморе или Козомаре, који славе дијелом Ђурђевдан, дијелом Јовањдан, живе у парохијама хлевањског и гламочког протопресвитерата Козоморе по другим протопресвитератима су без сумње раселице ових. Презиме њихово сјећа на планину Козомор код Нове Вароши, те су вјероватно дошли отуда. — Из доњег Полимља од села Мокронога су били оснивачи дувањских и уначких Мокронога[2]) (30. XVI. $^{9}/_{10}$ и 28. XV. $^{7}/_{10}$). Између ових и полимских има и у височком крају село Мокроноге (29. XVIII. $^{8}/_{10}$) у па-

---

[1]) Ми не знамо које крсно име славе старовлашки Рашковићи. Али мислимо да славе Никољ-дан. Ми смо нашли на спец. карти Аустро-Угарске (29. XIV. $^{9}/_{10}$) један крај близу Книна, у коме су четири махале са именом Рашковић и међу њима цркву и капелу св. Николе. У парохији Божићима у дубичком протопрезвитерату има, породица Рашковић, која слави св. Николу. Вјероватно је, да је од далматинских Рашковића. Јаракуле славе такођер св. Николу.

[2]) Уначке Мокроноге по политичкој административној подјели спадају Гламочу. Али по административној подјели православне добро-босанске епархије спадају уначком протопресвитерату, а не гламочком. Пошто црквена административна подјела одговара ранијој турској политичкој подјели Мокроноге су прије и политички спадале Унцу. Ми смо цио изворни крај ријеке Унца из орохидрографских обзира урачунали у уначку област.

рохији Кралупи. — Кошчицама у Ћишковцу одговарају презименом Кошчицовићи у селу Глувом у Скопској Црној Гори .— Из Боке би могли бити Буре у Хлијевну и Гламочу. Презиме им сјећа на властеоску породицу Буровиће у Боки Которској, од које су и требињски бези Ресулбеговићи. На путу од Боке према овим крајевима има пашњак Буровац у селу Кременом Долу (јужнохерцеговачка Површ). — Умољачки Поток (30. XVI. $^{5}/_{10}$) на Купресу сјећа нас на село Умољане са границе сарајевског и коњичког котара под планином Бјелашницом.

Херцеговачког су поријекла, како је речено напријед, Угарци, којим се именом зове једно село у Грахову (29. XV. $^{1}/_{10}$). Вјероватно је да су граховски Угарци од оних у Плавну у Далмацији, јер управо преко Грахова води пут — стари римски друм — којим су ишли Далматинци у Босну. — Однекле из Бањана би могли бити они, који су дали своје име граховском селу Зебе[1]) (29. XIV. $^{5}/_{10}$ и 28. XV. $^{6}/_{10}$). — У Грахову су се настанили и билећки Малешевци (29. XV. $^{1}/_{10}$, $^{2}/_{10}$). — Недалеко од њих, крај Ждраловца (29. XV. $^{9}/_{10}$ Богдаши и Врбица) смјестили су се други Рудињани из Богдашића и Врбице. — Рудињана са Баљака и из Богдашића било је и у Шујици (30. XVI. $^{9}/_{10}$ Баљци и Богдашић), а уз њих и становника из поповског села Галичића (30. XVI. $^{9}/_{10}$ Галичић). — Из Рорачког Дола у селу Церовцу (Шума) или из Доње Трусине[2]) у невесињском крају дошли су у Гламоч Рорићи и основали село Роре (29. XV. $^{4}/_{10}$). — Гачана налазимо у Дувну (31. XV. $^{5}/_{10}$ Срђани. Борчани, $^{10}/_{10}$ Степен) и крај Шеварева Блата (30. XV. $^{3}/_{10}$ Казанци). И крај Хлијевна у селу Срђевићима (30. XVI. $^{6}/_{10}$, $^{7}/_{10}$) могло је бити Гачана (из села Срђевића). — Вукобрати у хљеванском протопресвитерату (парохије Пећи и Тишковац) и на Трнинића Бријегу у Унцу може бити да су од Вукобратовића у зубачком селу Турментима (више их нема). Босански Вукобрати славе св. Ђурђа, а у Зупцима је било, па има и данас много Ђурђевштака. — У гламочкој парохији Камен има породица Белензада[3]), која слави св. Јована. Има их и у парохијама Бугојно и Доњи Вакуф у Скопљу. Њихово презиме сјећа на село Белене с лијеве стране ријеке Дрине изнад Фоче и на село Белениће у Херцеговини између Попова и мора. Нашли смо на спец. карти А.-Угарске лист 29. XIV. $^{4}/_{10}$ локалитет Белинића Стаје близу села Бендера у Плавну. Напријед смо рекли, да су Бендери из Веље Међе у Попову. Пошто су обоји у Плавну настањени једни до других можемо по аналогији других случајева тврдити, да су дошли истога времена однекле гдје су такођер ста-

---

[1]) У Сарајевском пољу у селу Којнику има породица Зебе, која је доселила из Бањана и слави св. Николу. На спец. карти А.-Угарске лист 28. XV. $^{6}/_{10}$ стоји забиљежено Zebe (Sabljići). Ми не знамо је ли Сабљићима, којих има у више парохија сјеверозападне Босне, старо презиме Зебе, али знамо, да скоро сви Сабљићи славе Никољдан. Иначе смо нашли у другим крајевима имена, која сјећају на Зебе, као село Зебинце код Владичина Хана у Врањској Пчињи, село Зебинце источно од Јањева (Т. К. Priština), породица Зебићи у колубарским Дивцима (славе св. Лазара) поријеклом из Јадра, Зебица село у крушевачком округу.

[2]) Доња Трусина се звала прије Рорићи због муслиманске породице Рорића, који су ту становали. Сада Рорићи живе у Мостару.

[3]) Белензада је састављено име од Белен и турско-арапске ријечи заде, те би српски гласило Беленовић или Беленић. Наставак заде се употребљава само код угледних личности као н. пр. шахзаде = царски принц. По томе би Белензаде били чланови неке угледне породице.

новали заједно. Бендери су из Веље Међе, па су по томе и Белензаде или Беленићи из Беленића у доњој Херцеговини, а не од Фоче. Гламочки Белензаде су сигурно из Плавна. — У Вуковском има породица Велени, који славе св. Николу. У фочанском крају крај Таре има село Веленићи, а у Власеницама породица Веленчевићи, која такођер слави св. Николу. Гледајући на име власенички су Веленчевићи из фочанског села Веленића (правије Велена̂)[1]. Пошто је и власеничким Веленчевићима и вуковским Веленима исто крсно име можемо са великом сигурношћу тврдити, да су обоји од Фоче. — Село Халапић у Гламочу (29. XV. $^{10}/_{10}$) сјећа на село Алапе у сарајевском котару. Али је вјероватније да је ово насеље у Гламочу основано од хрватских Алапића, који су у 16. вијеку живјели негдје у околини Бишћа.

Не знамо одакле су могли доћи у Гламоч Шоботи (29. XV. $^{4}/_{10}$). Име им сјећа на херцеговачке и црногорске Шобе и Шобаје. Крсно име, Митровдан, упућује на кучке Мрњавчиће или још даље тамо у Стару Србију. — И о поријеклу Ђермана у парохијама Гламоч II., Стекеровци и Равно можемо само нагађати. Крсна слава ових Ђермана је Марков-дан. У Врањској Пчињи има село Ђерман; у колубарској Бобовој има породица Ђерман, која је из Азбуковице и слави св. Аранђела. У Херцеговини у Љубињу има стариначка муслиманска породица Ђерманчићи.

Гледајући на презимена, која су изведена од обласних и сеоских имена, у овоме крају је било мало досељавања са стране послије 15. и 16. вијека. Неке смо случајеве доселења из Далмације споменули напријед. Далматинског су поријекла и Каури у парохији Стекеровцима. Судећи по презименима мало је било и унутрашњега селења. Нашли смо само ова презимена: Граховац, Купрешак, Дувњак и Вуковљак, из којих се види одакле су дошле те породице.

Скопље. Чудновато је, да овдје не можемо опазити трагова од старог досељавања из Херцеговине и ако је овај крај ближе Херцеговини, него који други, гдје смо констатовали стара херцеговачка насеља, као н. пр. Пљева и загорња Сана. Млађих досељеника из Херцеговине има. Јасних трагова од старог доселења су оставили само они, који су дошли из области бившег Новопазарског Санџака и једна породица из Скопске Црне Горе.

Ову породицу по имену Шатаре споменули смо напријед. Овдје она живи у парохијама Бугојну и Оборцима (29. XVII. $^{2}/_{10}$) у бугојанском протопресвитерату. — На тромеђи бугојанског, фојничког и травничког котара има извор Цикот (29. XVII. $^{9}/_{10}$ Zikot vrelo). Мора да су ту кадгод становали дошљаци из лимског села Пикота (у парохији Штрпци вишеградског протопресвитерата). Али није искључено, да овдје имамо примјер повратне сеобе[2]) и да је неко од Цикота из дубичког протопресвитерата основао ово насеље. — Досељеници од Плеваља са потока Сервановца (утјече у Ћехотину) основали су село Серване крај Серванског Потока (29. XVII. $^{2}/_{10}$). — Некадањи становници села Обораца (29. XVII. $^{1}/_{10}$) у травничком протопресвитерату

---

[1]) Веленчевић долази од Веленац, а Веленац је човјек, који је дошао из Велена̂.

[2]) По селима око Сарајева, Високог, Зенице и Травника има знатан број породица са презименом Крајишник. Ст. Трифковић (Сарајевско поље, Насеља V.) наводи код многих породица, као Шикмана, Шпира, Шоба, Тинтора, Тубина и т. д. да су недавно доселиле из Крајине. То се исто може констатовати и око Високог по презименима и крсним именима.

су из унутрашњости Санџака, из Obopaцa (заселак села Ивања) на десној страни Лима близу Бродарева. — За Ковјене, Ковјенић е (29. XVII. 2/10) у парохијама Бугојну и Оборцима не знамо је су ли се настанили прије овдје или у хлеванском крају (парохија Врбица). Да су обоји једно исто види се како по презимену тако и по крсном имену, св. Николи [1]). Њихови братственици су данашњи Ковинићи, Никољштаци, у селу Љутићима у Полимљу.

Херцеговачког су поријекла, али нијесу давнашњи дошљаци, породице Мостарац и Кадијевић у парохији Бугојну и Вуковић-Галебина у Доњем Вакуфу. Кадијевићи су од манастира Завале у Попову. Ми не знамо имали их тамо још. Али их је било почетком 18. стољећа и били су угледна породица, јер се један од њих спомиње као војвода год. 1718.[2]). — Вуковићи-Галебине већ по свом крсном имену, св. Клименту, упућују, да им тражимо поријекло у околини Требиња. У селу Церовцу у области Шуми има стариначка породица Галеб, која се звала и Саћ, а још раније Радојичић. Они до душе славе св. Стефана. Али ми знамо да је у Херцеговини било промјена крсних имена и да св. Стефан не спада међу најстарија крсна имена у јужној Херцеговини. За св. Климента знамо поуздано да је његов култ у требињској околини врло стар. За то Галебине и Галебе узимамо као једно.

Породица Тузлак и Посавац у Доњем Вакуфу показују именом одакле су.

У овом крају има досељеника, који нијесу српске народности. То су познате Калајџије, по народности Цинцари, којих је највише у Чипулићу.

Унутрашњих досељеника т. ј. оних, који су из неког другог краја сјеверозападне Босне доселили овамо, има такођер. Највише их је из западних брдовитих крајева као што су: Дувњаци, Вуковљаци, Купрешаци, Гламочаци, Прибељци, Срдићи, Загорци, Калабићи и ваљда Белензаде. Из сјевернијих крајева су Крајишници, Томињаци, Јањани и Босанчићи (ови су из околине Бишћа).

Пљева и горња Сана. У овој области има трагова од досељеника из Санџака, из санџачке околине и из Херцеговине. Неки су несумњиво дошли одмах овамо, па су одавде као из нове матице пуштали раселице у друге крајеве. Али код свих нијесмо сигурни, да су дошли директно овамо, јер је ово прелазна област првога реда, у којој се укрштају миграциони путови.

Таква једна несигурна породица су Кор(у)гићи[3]), који су основали село овога имена у Јању (29. XVI. 4/10). Њих више нема овдје под старим именом, већ их има у Старом Мајдану са крсним именом св. Јованом и у Рујници (бихаћки протопресвитерат) Аранђеловштака. Коругића Јованштака има много у Полимљу. Поријеклом су из Колашина, па рачунамо да су и наши отуда. — Из Шекулара су доселили овамо Девићи (у парохијама Стројице и Варцар); Ђурђевштаци, као и шекуларски Девићи. — Герзовска породица Бубњи, Бубњевићи (28. XVI. 5/9, 7/9, 8/9) у парохијама Бараћи и Герзово могли би бити из оних крајева, гдје се и данас чује ријеч бубањ у значењу извор. То

---

[1]) Ковијанићи у селу Драгову у Левчу (Србија) славе Никољдан. Поријекло им се не зна.

[2]) Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи II. број 2354.

[3]) Један примјер за скраћиване ријечи испадањем краткога вокала. На карти стоји Коргићи, па смо ми исправили у Коругићи.

нам потврђује и једна Бобија (28. XVI. ⁷/₀) у овом крају. — Још из веће даљине су Убавићи, Убовићи у парохијама Герзов, Пецка, Медна, Варцар. Они су морали доћи одонуда, гдје се српски придјев лијеп замјењује србизираним турским придјевом убав, хубав. На путу за ове крајеве остао је траг од ненеких Убавићи у селу Убавој у вишеградском крају. — На граничне крајеве српског и арбанаског елемента сјећа локалитет Климента (28. XV. ¹⁰/₁₀) у Врбљанима. — Опарнице, породица у парохијама Герзову, Бараћима, Гор. Медној и Варцару, и земљиште Опарица у оближњем Доњем Раткову (кључки котар) сјећа нас на село Опариће у србијанском Левчу. Опарнице славе св. Јована, а то исто славе старинци Миленковићи у левачким Опарићима. На путу између Левча и овога краја има село Опара (29. XVII. ⁹/₁₀) у брдима травничког котара. — Берићима у парохијама Бараћима, Пецкој, Медној, Врбљанима, Волару и Варцару нијесмо нашли нигдје имењака. Њихово крсно име св. Стефан упућује на Црну Гору и Санџак.

Једна породица овога краја, која живи у парохијама Бараћи и Волар, посјећа нас на чудновато име дједа босанског валије Гази Хусревбега. То је породица Гафур, која слави св. Ђурђа. Не само по крсном имену, већ и по другим знацима мислимо, да јој је поријекло у Дробњаку. Познато је, да су се у вријеме Хусревбега водили љути бојеви око Јајца и других градова на Врбасу и Пљеви. У тим бојевима су учествовали и Срби овога краја као граничари. С тога мислимо, да је морало бити неких јачих веза између Хусревбега и породице Гафур. Не можемо пропустити да не упозоримо на двије чињенице, које се односе на свезе између Гафура и Гази Хусревбега. Гафури славе, како је гори речено, Ђурђевдан, дакле крсно име дробњачког племена. Народна традиција, додуше погрешно, тврди, да је Хусревбег погинуо у Дробњаку. Ради тога се намеће питање нијесу ли Гафури и Хусревбегова породица из Дробњака.

Херцеговачког поријекла, из Гацка, могли би бити оснивачи селâ Шипово и Дуљци (28. XVI. ⁸/₀.). Шипово нас сјећа на гатачке Шиповце, који су старином из Дробњака, а Дуљци на село Дуљиће у Гацку. У парохији Љувши има породица Дулићи, која славе св. Луку. — Кораћи у Врбљанима и Варцару, који славе св. Илију, могли би бити из јужне Херцеговине. Додуше данашњи су херцеговачки Кораћи у Шуми од братства Укропинâ, те славе св. Климента. Но ми смо раније споменули да у јужној Херцеговини има трагова од култа св. Илије. Није искључено да су Кораћи Братоножићи, јер се у братоножићкој области на Пелеву Бријегу сачувао спомен на неке Кораће, који су отишли у Васојевиће. Ако су наши Кораћи из Братоножића они су онда морали отселити у Херцеговину гдје су крсно име св. Николу замијенили св. Илијом, па су тек тада са промијењеном славом дошли у овај босански крај.

Како је напријед речено овај крај је пролазна област, што произлази из њена географског положаја, а види се и по именима оних породица, које су се на проласку овдје задржавале. Овуда је од римских времена, а ваљда и прије, водио друм од Солина до Саве код Бос. Градишке. Овим су друмом ишли исељеници из Далмације и западне Босне на сјевероисток. За то у овом крају и има дошљака из споменутих крајева. Далматинци су Каури и Вишекруне. Из западне Босне су Дувњаци, Купрешаци, Гламочаци (више породица са разним крсним именима), Граховци, Ињци, Билбије, Херцези, Срдићи, Лукачи, Арежине, Кудре, Меселџије,

Балаћи, Домузи, Копање, Калабе, Кесићи. Али има дошљака и са сјеверозапада, јер овуда води пут из Крајине за средњу Босну. Од Петровца и Унца су Бјелајци, Тркуље, Раце, Балабани, Зељковићи. Из оближњег Скопља су Скопљаци.

Унац и оближњи лички крајеви. Топономастика уначких крајева, нарочито горњега Унца, крије у себи трагове знатног дробњачког насељења. По истим знацима судећи било је међу дошљацима и других Брђана, па Црногораца, Кричâ, Старовлаха и Херцеговаца. Дробњачка су насеља Мотике (28. XV. 8/10), поток Дробњак (28. XV. 6/10) и Штрпци[1]). Дробњаци би могли бити и Зорићи, Ђурђевштаци, у три уначке парохије. Али није искључено ни да су из Кричка, јер и тамо има Зорића Ђурђевштака. Зорића има и у петровачком протопресвитерату. — Из Мораче су без сумње Мораче, Никољштаци у овом протопресвитерату и у петровачком. — На кучко или братоножићко поријекло сјећа Пеловац (28. XV. 1/10). — На Арбанаске Хоте или на неке Брђане и Црногорце, код којих је у обичају име Оташ, сјећа Отасовац (28. XV. 2/10). — Исто тако Лопарница (28. XIV. 5/10) сјећа на Арбанасе или на Србе у њихову сусједству. — Трњинићи у три уначке парохије (од којих се једна зове Трнинића Бријег) и њихове раселице по другим крајевима, сви Стефањштаци су из Цуцâ из села Трњинâ. У Колубари у селу Гор. Мушићу има једна породица Стефањштака, која је поријеклом из црногорских Трњина. — О Шоботима, којих и овдје има много, говорено је напријед. — Шеве, Шевићи у уначком и петровачком протопресвитерату и њихове раселице у крупском и дубичком славе Лучиндан. Имењака имају у Колубари, од којих су једни од Сјенице, други из Старога Влаха. Први славе св. Арханђела, други Ђурђевдан. Дакле по крсном имену нијесу исто с нашимâ. Ако се поуздамо у крсно име нашим Шевама би могла бити стара постојбина негдје око Никшића. — Кукуљева Колиба (28. XIV. 5/10) у доњем Унцу сјећа на породицу Кукуље, које данас нема. Али има трага од њихових раселица у имену села Кукуље у Лијевчу. Истоимено село има у полимском Комарану (сјеверно од Бијелог Поља). Наше би дакле Кукуље могло бити отуда. — Танкосићи у уначким Бастасима и њихове раселице у бихаћком и крупском протопресвитерату славе Ђурђевдан. У селу Пшанику у Гор. Драгачеву има џемати поро-

---

[1]) Штрпци су политичка опћина у изворном крају ријеке Унца, а спадају гламочком котару. Дијеле се на Горње и Доње Штрпце. По црквеној подјели Штрпци спадају гламочкој парохији Брда, у којој живи породица Штрпци, која слави св. Арханђела. За дробњачко поријекло Штрбаца говори то, што у дробњачкој области под Дурмитором има локалитет Штрбачки Убли (Г. К. Plevlje). Овоме се донекле противи то, што горе споменута породица Штрпци у Унцу не слави дробњачку славу св. Ђурђа. Али, чини се, да то не смета, јер у Дробњаку има знатан број породица, које уз Ђурђев-дан као главну славу славе и Арханђелов-дан као прислужбу. Ми знамо за много случајева, гдје су одсељени Дробњаци престали славити Ђурђев-дан и мјесто њега узели прислугу као крсну славу.

Штрбаца има још и изван Унца, али у његовој околини, и нијесу исто са уначким. У Грахову има Штрбаца Никољштака, а у петровачкој парохији Војеници Ђурђевштака. Једни би Штрпци могли бити однекле са границе српске и арбанаске нације. Ово закључујемо отуда, што смо у босанском Скопљу на Врбасу нашли махалу Штрпци-Арнаути (29. XVII. 7/10). Може бити да су ови Штрпци из села Штрбаца у Сиринићкој жупи у план. Шару (Г. К. Skoplje).

Како су рано Штрпци дошли у ове крајеве види се по томе, што се год. 1499. спомиње бански војвода Павао Штрбац Козулић као заповједник тврђаве Островице.

дица Танкосићи, који су из села Трудова у Старом Влаху и славе Ђурђевдан.
— Биласи у три уначке парохије, Никољштаци, су сигурно из сјеверне Дал-
мације, а далматински могу бити однекле одакле су и њихови истоимењаци у
Гор. Драгачеву. — Оснивачи Тичева (29. XV. $^{2}/_{10}$) породица Тице, којих
више нема овдје, имају имењака у Полимљу и у Зупцима. — И село Тру-
бар у уначком протопресвитерату има имењака у Херцеговини у брду Тру-
бару на тромеђи требињског, љубинског и билећког котара. — Херцеговци су
лички (28. XIV. $^{6}/_{10}$, $^{7}/_{10}$) и босански (у петровачком протопресвитерату) Со-
пиљи или Совиљи, Никољштаци. Вјероватно је, да су од оних, што су осно-
вали село Сопиље у Невесињу. — У Лици, али не до Унца, већ тамо даље око
Велебита живјео је око 1433. Влах Томаш Аладинић. Његово херцеговачко по-
ријекло смо доказали напријед. — Масловара код Срба (28. XIV. $^{8}/_{10}$) је на-
сеље васојевићких Масловарића.

При млађем досељавању су осим нешто Граховаца учествовали сами
Далматинци, којима је овај крај био пролазна земља за њихово исељавање
даље на сјевероисток. Чини се да су два пута водила из Далмације преко
уначких крајева. Један је водио нешто западније преко Кулен-Вакуфа и то је,
као да, споредњији пут. Други, главни, пут је стари римски друм од Книна на
Стрмицу и преко Грахова на уначко Врточе за петровачке крајеве и даље[1]).

Петровац са сусједним личким крајем. Чини се да у овоме
крају није било досељавања у групама од истоплемењака и истокрајаца као у
Унцу и у западној Босни. А може бити, да овај крај и није добио одмах много
насељеника, већ су га доцније населили исељеници из Гламоча, Унца и сје-
верне Далмације. Али је несумњиво, да су се неке породице населиле овдје
истога времена када је насељаван и Унац. Судећи по једној вијести из год.
1573. овај крај је имао тада толико народа, да је могао дати приличан број
војника[2]).

Таква једна старија породица су Богуновићи, који су по породич-
ној традицији[3]) дошли из Рашке под Бјелај. Послије су се дигли и отишли у
Зрмању (изворни крај ријеке Зрмање), па су се одатле раширили по Лици,
сјеверној Далмацији и сјеверозападној Босни. Њихови су братственици Беро-
ње, Ковачевићи, Пашићи и Пјанићи. Сви славе св. Јована. — За
друге досељеничке породице не можемо утврдити, јесу ли дошле директно
овамо или посредно преко сјеверне Далмације, Унца и Гламоча. Таква једна по-

---

[1]) Ph. Ballif: Römische Strassen in Bosnien und der Hercegovina, стр. 12.—16.

[2]) R. Lopašić: Bihać i bihaćka Krajina. Dodatak, документ XI.

[3]) По казивању једнога члана овога братства, проте Косте Ковачевића, конзистор. савјет-
ника у Бањој Луци. Ковачевићи су свештеничка породица, по свој прилици од давних вре-
мена, јер је познато, да се звање и част свештеничка наслеђивала. Отуда велики број Попо-
вића међу свештеничким породицама. Не можемо пропустити ове прилике, да не споменемо
нешто, што, како нам се чини, датира из давних времена. У расправи о Колубари и Подгорини
(Насеља српских земаља IV.) спомиње се на страни 985. народна узречица у оним крајевима:
»Поп рађа ковача, а ковач попа«. Са овим доводимо у свезу наређења краља Уроша Милу-
тина у Светостефанској Хрисовуљи, која се односе на свештенике и њихове синове. Између
осталога стоји ту, ако је поп меропшић или сокалничић т. ј. син меропхов или сокалников,
да попов син буде оно што и дјед, дакле меропах или сокалник. Примијењено на наш случај
треба да, по Светостеф. Хрисовуљи, попов син буде ковач. Отуда су, може бити, и наши Кова-
чевићи — Богуновићи по правним традицијама донесеним из Рашке били пријеназмјенце
Поповићи и Ковачевићи

родица, која је по свој прилици дошла доцније из сјеверне Далмације, основала је село Крњеушу (27. XIV. 4/10). О њој смо говорили у партији о сјеверној Далмацији. — Исти би случај могао бити и код Кецмана, којих овдје има у три парохије (Петровац, Буковача и Смољана), а има их и у Унцу на Трнинића Бријегу. Њихово раније поријекло не знамо. Нашли смо у Пољаници (јужна Србија) породицу Кесманце, али им се не слажу крсна имена. Наши Кецмани су Вартоломијевштаци, а пољанички Аранђеловштаци.[1]) — Из некога овако удаљенога краја могли би бити Балабани. Они су врло разграната породица по сјеверозападној Босни. Познати су по једноме својству, које је заједничко свима, душевна и тјелесна тромост.[2]) Ругају им се због њихова особита растегнута и мртва говора. С овим се слаже и њихово име, које по турском речнику Sami: Kamus turki значи медведа, али и човјека, који је као медвјед. Босанска њихова матица мислимо да је овај крај. Једно село у Старој Србији за 15 *км* сјевероисточно од Приштине (Т. К. Priština) зове се Балабан. Осим овога ми можемо тражити њихову постојбину у овим крајевима и по Самију, који каже, да је балабан ријеч бугарска. Ради познатога турскога бркања шта је српско, шта бугарско, можемо узети, да је ријеч у горњем значењу позната и међу Србима у Старој Србији. Па ипак није сигурно, да су наши Балабани дошли непосредно из Старе Србије. Ми смо нашли ближу земљу одакле би могли бити. У Црној Гори близу Скадарског Језера има с лијеве стране Мораче село Балабани. По Јиречеку (Историја Срба стр. 173.) има на ријеци Зети много Петровштака, а тај дан славе и наши Балабани. И у Боци Которској има Балабана и ти су сигурно дошли из Црне Горе. Ту дакле, у Црној Гори, имамо тражити поријекло наших Балабана. — И Булајићи у петровачкој парохији Суваји су Црногорци (односно по старој политичкој подјели Херцеговци). Булајића има у данашњој Херцеговини. Старином су из Грахова и славе Никољдан као и петровачки Булајићи. — Ожеговићи у петровачкој Смољани и њихове раселице по другим протопресвитератима славе св. Стефана. У Црној Гори има село Ожеговићи у сјеверном Кчеву и село Ожеге југоисточно од Пиперске Планине (Т. К. Plevlje). — Врањеши овога краја врло су разграната породица по сјеверозападној Босни. Скоро сви славе Ђурђевдан. Њихово презиме је некада било лично име у овим крајевима, по Лици и по сјеверној Далмацији. Због крснога имена морамо им тражити стару постојбину тамо негдје око Дробњака, може бити у полимском Врањешу. — Сантрачи овога краја и њихове раселице у крупском протопресвитерату су Пантелијевштаци. Нашли смо Сантрача Пантелијевштака у Сарајевском Пољу (село Слатина), који памте, да су дошли из Колашина прије 80 год. Без сваке сумње и наши су Сантрачи отуда. — Сеоска опћина Смољана морала је добити своје име од какве породице, која се звала тако некако. Разни Смољани, Смолићи, Смоловићи, разбацани по свијету, чини се да су једнога поријекла јер славе Ђурђевдан. Заједничка матица им је карстни плато између доње Таре и Пиве. Ту се налазе

[1]) У Пољаници и Клисури слави се у огромној већини св. Никола и св. Арханђео, те се по томе види да досељеници мијењају крсне славе. То су могли учинити и Кесманци. Ми додуше не знамо, је ли им св. Вартоломеј старо крсно име, али да није св. Арханђео скоро је сигурно.

[2]) Познавали смо једнога Балабана из Боке Которске, при коме смо опазили такођер особине босанских Балабана. Али је овај био иначе бистар, што није искључено ни код босанских Балабана.

и данас Смољевићи у Тепцима, Смоловићи у дробњачком Тимару и Јасиковцу. Сви славе св. Ђурђа. У нашим крајевима има у Пљеви у парохији Љувши породица Смољо, која такођер слави св. Ђурђа. — Басаре, Басоре у парохији Петровцу и Смољани и њихове раселице по другим протопресвитератима сви су Ђурђевштаци.[1]) Ми смо нашли њихових имењака у Полимљу, Љубићу и Гор. Драгачеву, који доводе своје поријекло из сјеничког краја. Србијански Басори славе Ђурђиц. За то можемо узети да су сви Басори једно племе и да им је матица негдје око Сјенице. За њихову велику старост у сјеверозападној Босни имамо доказа у томе, што се већ 1544. год. налазе у Хрватској као пребјези из Босне (М. Грбић: Карловачко владичанство I. стр. 19.). — Керкези у четири петровачке парохије и њихове раселице по другим крајевима славе Ђурђевдан. Њихових смо имењака нашли само у Гор. Драгачеву, али нијесу Ђурђевштаци, већ Никољштаци. — О Дрљачама, којих овдје има у четири парохије, говорено је напријед. Њихових раселица има све до Саве и доње Уне. — Крај Уне ниже Кулен-Вакуфа има село Штрпци, горњи и доњи, и брдо Пеово (27. XIV. $^2/_{10}$); изнад Небљуа у Хрватској има брдо Лопата (27. XIV. $^1/_{10}$). Ово ће бити раселице из Грахова, Унца и Хлијевна. — У истом крају има брдо Вел. и Мали Доман у Пљешивици изнад села Кругâ (27. XIV. $^1/_{10}$) Може бити да ту имамо спомен на Херцеговце од Домановића с доње Неретве или из другог неког краја гдје се употребљавало име Доман. Круге су дошљаци из Црне Горе или са планине Круга од Хлијевна. — Кричковићи у парохији Вођеници и њихове раселице по другим крајевима сјеверозападне Босне већином су Никољштаци. О њима је говорено код далматинских Кричака. Босански Кричковићи су без сумње отуда. — Калиновача (27. XIV. $^7/_{10}$), један дô сјеверно од Доњега Лапца у Хрватској, добила је своје име од некаквога Калина или Калиновића, којих има у сјеверној Далмацији и славе св. Николу. У Млави (Србији) има породица Калинци, која је из Ресаве и слави св. Николу. Калин значи на турском језику дебео, гојан. Да нису Калиновићи какви Дебељи? Ми смо напријед рекли, да нас име Дебељак води Кучима и Братоножићима. А тамо се слави св. Никола. — Мандићи, врло разграната породица — има их у 35 парохија сјеверозападне Босне — славе већином Никољдан[2]). Презиме им није обично, а још мање крсно име. С тога им је тешко наћи стару постојбину. Разних Мандића смо налазили по западној Србији, Санџаку и Горњој Херцеговини, те би и наши могли бити однекле из тих крајева.

Новији досељеници су долазили из сјеверне Далмације, Грахова, Гламоча и Унца. Карактеристично је да Далматинаца није много, а има приличан број Гламочана. Гламочане у петровачком крају сматрамо неком аномалијом, када узмемо у обзир да их нема у Унцу, који је Гламочу много ближи, него петровачка област. Ми мислимо, да су Гламочани у опће заобилазили уначки крај — узрока не знамо — и спуштали се у Петровац преко изворнога краја ријеке Унца, који је од најстаријих времена спадао политички Гламочу.

---

[1]) У овом случају, као и у ранијим и оним, што ће доћи, гдје смо год имали разгранате породице по жупским и брдским крајевима узимали смо, да им је матица у брдима. Код породица, које су се рашириле од далматинске границе до ријеке Босне матицу смо стављали у западне горске крајеве, јер знамо, да је расељавање ишло одатле према сјеверу, сјевероистоку и истоку.

[2]) Има их још приличан број Ђурђевштака разбацаних од Бусоваче до петровачког краја и до Саве, и Стефанштака у крупском и бањолучком котару.

Бравско, Саница и Кључ. Овај крај нема онако много православнога народа као други крајеви сјеверозападне Босне. Знатан је број муслимана у овоме крају, међу којима, како је познато, има много старинаца[1]). С тога у топономастици овога краја и нема никако имена, која би сјећала на дошљаке из даљих крајева. Само смо у парохији Кључу уочили породицу Племић, која је из села Племе у Вишеградском Старом Влаху. У селу Племи нема више Плема или Племића, али их има у вишеградској парохији Соколовићи-Вишеград, који славе св. Николу као и кључки.

Новијих досељеника има знатан број с разлога, што су ови крајеви добрим дијелом у жупи а колико нијесу ипак су питомији, него петровачки, уначки и они у западној Босни, па су привлачили к себи брђане, који због јаког и брзог умножавања имају увијек сувишног становништва. Најјаче су учествовали у насељавању Унац и Петровац, донекле Гламоч и Грахово, па нешто и Далмација. Од Петровца су Кокоруши, Шикмани, Кордићи, Латиновићи и Балабани; од Унца Грубише, Зорићи, Кецмани, Унчани, Карановићи, Рађеновићи и Грбићи; од Унца или Петровца Бањци; од Гламоча Курице и може бити Шоботи; од Грахова Вукобради, Сабљићи и може бити Ерцези; из Далмације Бурсаћи и Каури.

Област између Сане и Уне има старих директних досељеника из далеких крајева и млађих, који су се доцније спуштали са јужних брдовитих крајева.

Стари су досељеници Предојевићи (26. XV. $^{6}/_{10}$, Предојевићи, Предојевића Глава, Предојевића Поље) у Лушцима. Од њих је био Хасанпаша Предојевић у другој поли 16. стољећа, који је оставио трајан спомен у историји ових крајева. Њега турски историчари зову Херцегли Хасанпаша. По томе би и Предојевићи били Херцеговци. Са херцеговачким поријеклом Предојевића не слаже се њихова крсна слава св. Алимпије, јер у цијелој данашњој Херцеговини нема Алимпијевштака осим споменутих Бендера. Нема их ни у оним дијеловима старе Херцеговине, који су од данашње Херцеговине отргнути. Али је Предојевића било прије у Рудинама и међу њиховим потомцима је остао спомен, да је један од њихова племена био паша. Но не слажу им се крсна имена, јер су потомци херцеговачких Предојевића Никољштаци, а босански су, како је речено, Алимпијевштаци. — Херцеговци су Калањи у парохијама Крупи и Хашанима, Никољштаци. Њихово смо име нашли у Херцеговини на два краја, Калањевиће, дио опћине Мируша у Рудинама и Колојањ, брдо и село у Доњем Храсну. Може бити, да Калањи и нијесу дошли директно овамо, већ прије у који други крај. Нашли смо вис Калањушу сјеверно од извора ријеке Уне (28. XIV. $^{3}/_{10}$). — Тубини у крупском, санском и приједорском протопресвитерату би такођер могли бити Херцеговци. Њихово крсно име св. Вартоломеј није обично ни у старој, ни у данашњој Херцеговини. Али има у невесињском крају једна породица Вартоломијевштака, која је поријеклом из Грахова од братства Чурлијевића. Нашли смо у Херцеговини и један локалитет, неко старо насеље у Прокозићима у опћини Бурмазима, које се зове Тубине. —

[1]) У босанским крајевима гдје живе муслимани у компактној маси има на више мјеста географских имена, која сјећају на имена старих Бошњана. Уочили смо ово у крају између Сарајева, Рогатице и Фоче, на средњој Неретви, у Рами, Скопљу и у тузланском и кладањском крају.

Породица А т е љ и у Умцима (сански протопресв.) има заједничко само презиме са Херцеговачким Атељима у Љубомиру (дошли из Корјенића). — О К о р у г а м а и Ш т р п ц и м а, којих има и овдје, било је говора напријед. Коруге би могле бити директни дошљаци овдје, а Штрпци су по своj прилици сишли из брдовитих крајева с југа. — Исти је ваљда случај са оснивачима села Х а ш а н а у Јапри (26. XV. $^{6}/_{10}$), који су могли доћи доцније од Ашана у Плавну. — Д а р д е, породица у Оштрој Луци (сански протопресвитерат), могу се већ по имену сматрати досељеницима са границе српског и арбанашког народа. И по крсном имену их можемо тражити у тим крајевима. Они славе св. Пантелију, а ми смо раније споменули Сантраче Пантелијевштаке, за које смо утврдили, да су из Колашина. — М а т а р у г е (26. XV. $^{4}/_{10}$), муслиманска сеоска опћина код Приједора, сјећају именом на неко раније православно насеље братства Матаруга. Православних Матаруга нема више овдје, али их има у близини по парохијама око планине Козаре и сви славе Ђурђевдан. Њихово нас име сјећа на старо братство Матаруге у црногорском Грахову, који се ту први пут спомињу 1318. године. (Jireček: Staat und Gesellschaft I. стр. 34.) Али има још један крај одакле би могле бити Матаруге. То је поље у изворном крају Ћехотине и у сливу Лима, које се зове Матаруге. — М а т а в а з и (26. XIV. $^{5}/_{10}$), два села с лијеве стране Уне између Крупе и Новог, имају туђински звук. Сјећају на Матаруге и Матагуже, чија имена такођер звуче туђински. Може бити да су арбанашка. За Матагуже у Црној Гори се мисли да су поријеклом Арбанаси. На другом мјесту у сливу Сане код манастира Гомионице има ријека М а т а в а з. — Не знамо имамо ли матицу Ш т е к о в и ћ а тражити у овим крајевима или тамо с друге стране Сане у дубичким крајевима. Не знамо поуздано ни гдје им треба тражити стару постојбину, из које су дошли овамо. Судећи по имену сродни су им Ш ћ е к и ћ и у турским Васојевићима. Али су Штековићи Никољштаци, а Шћекићи славе св. Петку. До душе ово не би била велика сметња, ако узмемо да је Никољдан главна слава, а св. Петка преслава Братоножића, непосредних сусједа племена Васојевића. Ближе им је имену име села Штековић негдје у прибојском кадилуку, које се спомиње у једном турском документу из године 1642. — Ни за насеље Ц и к о т е (25. XV. $^{5}/_{10}$) крај Сане не знамо је ли основано од старих директних дошљака одакле је породица Цикоте у дубичком протопресвитерату или су ово раселице дубичких Цикота. Не знамо ни то јесу ли једни или други дошли овамо из травничког краја са Цикот-врела или директно из Старога Влаха. — Ј у г о в ц и (26. XV. $^{4}/_{10}$) су може бити из полимског села Југова или од херцеговачке породице Југâ из Југовића у горњо-херцеговачкој Површи. — О љ а ч е у крупском, савском и дубичком протопресвитерату имају своје имењаке у Ољачинцима у селу Дубници у Врањској Пчини, који су поријеклом из Лопардинаца код Прешова. Босанске Ољаче славе Ђурђевдан, а крсне славе Ољачинаца не знамо. — Г р м у ш е у крупском протопресвитерату, Јовањштаци, без сумње су од далматинских Грмуша у Плавну, којима не знамо поријекла. — Доцнији су досељеници оснивали села М а с л о в а р â (25. XV. $^{6}/_{10}$, $^{7}/_{10}$) и Дробњакâ (26. XIV. $^{10}/_{10}$). — Г а ц и, Г а к о в и ћ и у крупском протопресвитерату, Никољштаци, могли би бити из Вишеградског Старог Влаха, гдје смо нашли локалитет Г а к о в и н у (30. XIX. $^{9}/_{10}$)[1].

[1]) У Вишеградском Старом Влаху смо нашли локалитете, који нас сјећају на неке породице сјеверозападне Босне, као Гаковина, Раћеп, Рогићево Врело (30. XIX. $^{9}/_{10}$) и Родић-Брдо

У млађем насељавању ових крајева учествовала је највише Далмација, Грахово, Унац и Петровац. Далматинци су долазили оном просјелином, у којој тече Бутишница и Уна и старим римским друмом преко Грахова и Унца. Змијање, премда је близу, није дало много досељеника. Гламоч и Хлијевно нијесу скоро никако ни учествовали при насељавању. Исто тако Пљева и Горња Сана. Има знатан број насељених Личана, али нијесмо били у стању констатовати који су.

Далматинскога су поријекла Ђурсаћи, Пухаче, Родићи, Торбице, Пађени, Плаваљци, Тинтори, Јапунџе, Мудринићи, Марчете, Деснице, Опачићи, Балаћи, Мацуре, Каури, Тишме, Дрче, Коралије, Жежељи, Омчикуси, Црнобрње, Мастикосе, Гужвице, Санадери. Од Грахова су Штрпци, Граховци, Кудре, Билбије, Пеуље, Сабљићи. Од Грахова или Унца су Крнете, Вукобради, Тркуље. Од Унца су Вејновићи, Карани, Шеве, Грубори, Шипке, Бокани, Грбићи, Рађеновићи, Кецмани, Трнинићи. Од Унца или од Петровца су Медићи, Зорићи, Бањци, Шобати. Од Петровца су Ћулибрци, Крчмари, Латиновићи, Дрљаче, Ступари, Врањеши, Смољанци, Штрпци, Совиљи, Ђасоре, Сантрачи, Кордићи, Кокоруши, Бјелајци, Балабани, Керкези. Од Змијања су Згоњани, Змијањци, Трамошљани, Кољани. Од Гламоча су Срдићи и Гламочани, од Хлијевна Љевњевићи, а од Јајца Јајчани.

Крајина преко Уне (босанска и хрватска). На врло рано досељење из Херцеговине од Стоца сјећа име Батнога (25. XIII. $^{6}/_{10}$) сјеверно од града Цетина у Хрватској[1]). Опет из Херцеговине, али из Рудина из општине Баљака са локалитета Плавча Долина доселили су они, који су своју нову постојбину назвали Плавча Драга (25. XIII. $^{6}/_{10}$). — Корјенички Дракулићи су по Грунду (Дедијер: Херцеговина стр. 166.) из херцеговачких Корјенића. Њихово крсно име Мратиндан (папа Мартин) потврђује ову традицију, јер тих кршњака има у Корјенићима. — Неко од племена Никшића могао је основати насеље Никшић (25. XIII. $^{3}/_{10}$), а Косијери (25. XIII. $^{4}/_{10}$) су Црногорци. — Комадине (25. XIII. $^{6}/_{10}$) су из Васојевића или из Куча, одакле су и васојевићке Коматине. — Насеље Тормановић (25. XIV. $^{7}/_{10}$) могли су основати Торомани из Полимља (Поблаће и Борак). — Тумарић (25. XIII. $^{2}/_{10}$) сјећа на Тумаре и Тумарић (27. XIX. $^{6}/_{10}$) и на Тумарску (27. XVIII. $^{10}/_{10}$) у источној Босни у области планине Коњуха. — Дурбабе (26. XVIII. $^{6}/_{10}$) код села Врховина су са босанског Угра од села Дорибабе (28. XVII. $^{6}/_{10}$).

Из веће су даљине Варсаковићи и Падежани. Породица Варсаковића у бихаћкој парохији Врелу су, како је напријед речено из Скопске Црне Горе или шта више чак од Штипа. — Породица Падежани (24. XIII. $^{7}/_{8}$) у Крњаку и локалитет Падешко (24. XIII. $^{4}/_{8}$) би могли бити од оних, који

(30. XIX. $^{10}/_{10}$). Ова су сва насеља на окупу, а одговарајуће породице у сјеверозападној Босни нијесу. С тога смо више склони вјеровати, да су ова насеља у Старом Влаху основали дошљаци из сјеверозападне Босне, него обратно.

[1]) Један стари натпис у Радимљи код Стоца спомиње село Батноге, које и данас има у столачкој ближој околини. Стојановић: Стари срп. записи и натписи III. број 4816.

су дошли однекле с југа у Темнић (Србија) и основали село Падеж. — Рендулићи (25. XIII. $^9/_{10}$) би могли бити од Сјенице, као што су и њихови имењаци у Лучанима у Доњем Драгачеву. Не знамо јесу ли и Рендићи, Јовањштаци, у Бусновима (приједорски протопресвитерат). — Гердијани (изопачено, право је Гваријани) нису давни дошљаци. Они су од Гвардијана из села Орашја у херцеговачкој Шуми. Обоји славе Ђурђевдан. Велимо зато, да нису давни дошљаци, што херцеговачки Гвардијани знају, да имају својих братственика негдје у Босни.

Не знамо ко је основао Бандино Село (25. XIII. $^3/_{10}$) крај ријеке Глине у Хрватској. Али нам се чини, да матицу свију Банда̂ Бандића и Бандулаја морамо тражити негдје у крајевима, што леже југоисточно од Босне и Херцеговине.

При млађем досељавању учествовали су, у колико се односи на босанску Крајину, исте оне области и од прилике у истој мјери, па чак и исте скоро породице, као и при насељавању области с десне стране Уне. Само се овдје може опазити нешто јаче досељавање из Лике.

Змијање.[1]) Мало је остало трагова од старих досељеника, јер су без сумње већим дијелом одселили к сјеверу, а замијенили су их новији досељеници из западних брдовитих крајева и из сјеверне Далмације. Знатан број старинаца има у опћини Ратково, што би се имало приписати околности, да су Ратковчани већином слободни тежаци. Али судећи по презименима има и међу њима дошљака, а тешко да има икога од најстаријих становника.

На старе досељенике сјећа брдо Тирићевица (27. XVI. $^7/_{10}$). Сјећа нас старога имена данашњега села Раникућа у Невесињу, које се прије звало Тировина. — Близу Тирићевице у селу Стражицама има махала Матља-Воће (27. XVI. $^6/_{10}$, на карти стоји Matelje). Може бити да је насеље дробњачких Томића-Матељевића. — Црљени (27. XVI $^6/_{10}$.) село у брдима изнад Сане, сјећа по облику свога имена на крајеве Санџака. — Село Вилусе (27. XVI. $^1/_{10}$, $^2/_{10}$) су основали, може бити, бањански Вилуси. — Брдо Кувељ (27. XVI. $^3/_{10}$) је сачувало чисту форму презимена породице Кувеља̂ у драгачевским Зеокама. Кувеље у Зеокама су од Сјенице, а крсна им је слава Ђурђевдан. У нешто изопаченој форми имадемо у оближњем селу Јелићкој (приједорски протопресв.) и даље тамо код Бос. Градишке у Стапарима и Кукуљама продицу Куваље, који су такођер Ђурђевштаци. Пошто су зеочке Кувеље од Сјенице можемо и нашим Куваљама тражити постојбину тамо. — Породица Кочића̂ у Гор. Раткову слави св. Игнатију. Дедијер (Херцеговина, стр. 118.) с тога наслућује, да су Кочићи од херцеговачких Малешеваца, јер и ови славе св. Игњатију. Наслућивање добија јачу потврду у једном документу из 15. стољећа, који се налази у цитираном дјелу Р. Лопашића о Бишћу. Ту се под годином 1436. спомиње Блаж Кочић у Цетини. Ми смо напријед споменули могућност да би ови Власи, којима припада Блаж, могли бити они Херцеговци цара Душана,

---

[1]) Ова област, коју је покојни П. Кочић отео забораву, обухвата карстни плато између Врбаса и Сане. Турскога времена, прије административних промјена у 19. стољећу, било је Змијање засебна нахија. За Сану као границу имамо потврду у народном сјећању, које сеоску опћину Ратково рачуна у Змијање. За врбаску смо границу нашли потврде у турским документима са почетка 19. стољећа, који сеоску опћину Рекавице крај Врбаса мећу у нахију Змијање. Сјеверна граница чини се да је била код Тимара, а јужна код Тријебова.

које је он населио око Клиса и Скрадина. А ако ова комбинација не би била тачна ми имао на располагању други доказ за малешевско поријекло Кочића. Напријед смо споменули насеље Малешевце у Грахову. Отуда су лако могли доћи Кочићи овамо, као што су дошли и многи други доцнији досељеници. У парохији Пискавицама сјеверно од Бање Луке има породица Мирослевићи, чије нас необично презиме сјећа на једини примјер, на Мирослојевиће у Херцеговини у љубинском селу Капавици. Ови се сада зову Гордићи, а поријеклом су из Мратиња од Никшића. Али се крсна имена једних и других не слажу. Наши су Никољштаци, а херцеговачки Мратињштаци. — Пискавице својим плуралним обликом одају да су породично презиме. Исто се тако зове једно насеље под планином Рањеном у сливу ријеке Праче (31. XX. $^1/_{10}$). — Село Голеши у бањалучкој парохији Бистрици сјећа нас на село Голешу у Полимљу. Може бити, да су полимски Голеши дошли прије к Травнику и ту основали село Голеш (29. XVII. $^3/_{10}$) па послије сишли к Бањој Луци. Није немогуће ни да су поријеклом с Косова од планине Голеша, јер смо у оближњем Тимару нашли двије породице Косоваца. — Из исто овако велике даљине, али с друге стране, из крајева скадарског санџака, су Скендерије, у чијем се имену крије ранија постојбина. Као да и њихово крсно име св. Врачи упућује на тај крај.[1])

Као и сусједна област на Пљеви и горњој Сани и ово је пролазна земља, која веже крајеве до Саве са крајевима западне Босне и сјеверне Далмације. Кроз њу су пролазили исељеници из југозападних крајева, који су селили сјевероистоку, те су се овдје у овом етапском кретању и задржавали. С тога у овом крају налазимо доста дошљака из Далмације, од Хлијевна, Гламоча, Грахова, с Унца, од горње Сане и из Пљеве. Далматинци су Каури, Марчете, Милетићи и Ченићи.[2]) Од Грахова су Чекићи, Пеуље, Граховци. Од Хлијевна и Гламоча Кајтази, Ињци, Загорци, Гузијани, Гламочани, Гламочаци, Копање, Калабићи, Курице. Од Унца и Петровца, а неки евентуално од Грахова, су Зељковићи, Балабани, Шобати, Врањеши, Штрпци, Бодироже, Бањци, Карановићи. Од Јајца су Јајчани (али не директно већ преко унско-санских крајева), од Варцара Тријебовљани, са горње Сане и од Пљеве Берићи, од Бишћа Босанчићи. од Дубице или Новога Штековићи и Шурлани.

Тимар са околином[3]). Овдје имамо врло мало трагова од старих насељеника, јер је овај крај насељен већином из области с лијеве стране Сане и из Змијања. Али је карактеристично, да имамо овдје двије породице, које су дошле од Косова (у Старој Србији) или његове близине. Те су породице Јаснићи и Абазе. Породица Јаснићи у Бусновима и Омашкој и њихове раселице у градишкој Гашници славе Ђурђевдан. Презиме је без сумње изведено од женског имена Јасна̀, које се чује у косовском крају. Истоимена продица

---

[1]) С. Новаковић: Село, стр. 204. спомиње по S. Ljubić: Skadarski zemljišnik. Starine XIV. село Санкто Аврачо у скадарском крају. Новаковић мисли да су то Св. Врачи.

[2]) Ове двије породице, које славе св. Јована, мисле да су поријеклом од Задра.

[3]) Под Тимаром се прије разумијевала сва она котлина, која лежи у средњем и доњем сливу Гомионице и на десној страни Сане изнад Приједора. Тај крај данас већином припада приједорском котару, а тек нешто мало бањалучком.

има у Ибру у селу Пискању, која је поријеклом из Забрђа у Старој Србији. Но крсно јој име није Ђурђевдан, него Врачи. Због необичности презимена мислимо, да се не морамо обазирати на крсно име, већ да можемо остати при тврдњи, да су Јаснићи од Косова, макар и не били исто братство са ибарским. — У Бусновима живи и друга породица, Абазе, који славе св. Пантелију. Даље одавде у градишкој парохији Драгељима живе њихове раселице Базе, такођер Пантелијевштаци. По имену би могли мислити на дробњачке Абазовиће, али нам смета крсно име. Ми смо споменули прије неке Пантелијевштаке из Колашина и околине. Тако нас крсно име доводи у близину Косова. Још већу вјероватност добија претпоставка, да поријекло Абаза ваља тражити негдје сјеверно од Косова, што смо нашли Абазовића у Драгачеву, који воде поријекло од Нове Вароши и Сјенице. Додуше нијесу Пантелијевштаци. — Биће нешто и Херцеговаца у овоме крају. По туђем смо опажању сазнали, да породица Кукићи у Бистрици (приједорски протопресв.) по свом презимену и по типу својих чланова мора бити из Бањана.[1])

Козара и Лијевче.[2]) Напријед смо рекли, да су стара досељавања у овоме крају и у опће у сјеверној Босни према току историјских догађаја млађега датума, него она у јужнијим крајевима сјеверозападне Босне. Констатацијом имена Бубањ ову смо тврдњу поткријепили, па смо тиме уједно одредили и стару постојбину неких досељеника. Поједини досељенички случајеви, о којим ћемо сад одмах говорити, потврђују ову констатацију о земљама, одакле су долазили досељеници у овај крај.[3])

Имена села Котурова и Драксенића (25. XVI. $^{6}/_{10}$, $^{1}/_{10}$) упућују нас на Стари Влах од Ибра до ужичког краја. У ибарском селу Лукама у бинићкој кметији има стариначка породица Котуровићи, а у ужичком крају село Драксин. И наш крај има Котура̂ у више села дубичког и градишког протопресвитерата и сви су Никољштаци као и ибарски Котуровићи. У Ибру има породица Котурановићи у Јошаничкој Бањи. Они славе Јовањдан, те по томе нијесу исто што и Котури. Али њихово поријекло с Косова упућује, да тражимо у косовском крају село Котуре одакле су обоји. — Старовласи би могли бити и Алавуци у парохијама Брекиња и Драксенић, јер имају истоимењака Алавука у Добрућу у вишеградском протопресвитерату. Обоји, и дубички и вишеградски су Јовањштаци[4]). — Букве, Буквићи у двије дубичке парохије

---

[1]) Ово опажање је учинио госп. Алекса Јокановић конзистор. савјетник у Бањој Луци, који је родом из Рудина. Дедијер (Билећке Рудине, Насеља II. 842.) спомиње у рудинском селу Баљцима породицу Кукиће — не знамо како се акцентуише — и вели, да је старинска Крсно јој је име Ђурђев-дан. По томе не би могли бити исто, што и бистрички Кукићи. Осим ако није било промјене крснога имена. Или су бањански и билећки Кукићи два разна братства.

[2]) Чини се мало неприродно саставити у једну цјелину дубички дио Козаре и Лијевче. Али смо опазили, да се многе потпуно исте породице са истим презименима и крсним именима налазе у оба краја.

[3]) У приповијетци Суданија, за коју је покојни Кочић узео лица из Кнеж-Поља, спомиње се неки Ћиро или Ћико. Ст. Трифковић у своме раду. Вишеградском Старом Влаху (Насеља II. 650.) спомиње у селу Штрбачкој Ријеци породице Ћировиће и Ћиковиће, за које је сазнао, да су потекле од некаква Ћире, који је дошао из Мораче. Ово је нов доказ за везе између овога краја и Старога Влаха.

[4]) Пошто су добрућски Алавуци осамљен примјер те породице у вишеградском крају неможемо се отети сумњи, да у њима имамо такођер један примјер повратне сеобе, као код неких у крајевима између Уне и Сане.

могу и по имену и по крсној слави бити однекле из Старога Влаха. У близини Старога Влаха смо нашли Буквиће Стефањштаке у Љубићу, који су поријеклом из Доњег Драгачева. — У сусједству Старога Влаха је стара постојбина Угреновића у Брекињи и у градишком протопресвитерату. Нашли смо Угреновиће у селу Превешу у Левчу, који су и по крсном имену (Јовањдан) исто што и наши. — Напријед споменуте Цикоте, код којих нијесмо били сигурни гдје им ваља тражити босанску матицу живе у четири дубичке парохије. Велику вјероватност има претпоставка, да им је матица дубички крај с разлога, што их овдје има у знатном броју и што овај крај, како смо видјели, има у опће знатан број старих досељеника баш из крајева одакле могу бити Цикоте. На породицу Цикоте сјећа неколико села, која носе њихово име. Сва су груписана у Старом Влаху и његовој ближој или нешто даљој околини. Село Цикоте смо нашли у Вишеградском Старом Влаху, у ужичком крају, Левчу, Јадру и близу Власеница. Негдје у Насељима смо нашли да и у Црној Гори има село Цикоте. Породица Цикоте слави св. Ђурђа. — Из веће су даљине дубички Буразори, Буразери. У Темнићу у Србији има Буразеровића, који су поријеклом из Топлице. Обоји славе Никољдан. — Кондићи у много парохија дубичког протопресвитерата именмо сјећају на земље гдје се осјећао грчки утјецај [1]). Изван наше области нашли смо Кондића у Вишеградском Старом Влаху (село Омарине), у колубарском Дегурићу (из ужичких Крчагова), г. Михајловици у београдској околини (дошли из Старе Србије). Има трагова од Кондића и у Доњем Драгачеву у имену некога земљишта Кондовина у селу Пилатовцима. Али су сви ови Кондићи Јовањштаци и Аранђеловштаци, а наши су већином Никољштаци. — Из средњега Полимља би могли бити Абарде у парохији Градишка-Ламинци. Њихову имену одговара село Обарде у Полимљу. — Тромани или Туромани, који су већ споменути, у дубичком и градишком протопресвитерату, Стевањштаци, сјећају на полимске Тороманe, али су ови Ђурђевштаци. — Шумани у градишком и дубичком протопресвитерату су двоји. Једни су Никољштаци, други Стевањштаци. У прњаворском протопресвитерату их има Јовањштака и Ђурђевштака. Њихово име сјећа на високу раван Шумане у Полимљу (у сливу Везичнице између Плеваља и Потпећи). Трагова од њихова имена има у још даљим крајевима: Шуманска Река у селу Тумби, Шуманове Кочине у Големом Селу, у Врањској Пчињи. — Обућине у три дубичке парохије су без сумње Колашинци, јер су и колубарске Обућине (у селу Бачевцима) отуда, а обоји славе св. Ђурђа. Има у Звезду (Полимљу) муслимана Обућина, који су такођер из Колашина. — Породица Злојутро је из Куча, јер се зна, да је била једна од најстаријих кучких породица са презименом Злојутровићи, која је одселила у Подгорицу. Дубички Злојутри славе кучку славу св. Николу [2]). — И Комадине, како је речено напријед, из оног су краја, из Куча или из Васојевића. Пошто су васојевићке Коматине кучког поријекла од Криводољана можда су и Комадине и Злојутри дошли заједно директно из Куча. Васојевићки су Митровштаци, дубички Никољштаци. — У овоме крају има у четири парохије Селака Вартоломијевштака, који би по имену могли бити из Старог Влаха,

[1]) У новогрчком језику конда значи мали, мален човјек.

[2]) Злојутри у градишком протопресвитерату су Ђурђевштаци, као и Злојутровићи у Душманићима у Полимљу.

као што су они у Зеокама (Доње Драгачево) и у Сушици (Колубара). Али по крсном имену нијесу исто. — Стијаци у градишком и дубичком протопресвитерату су такођер само по имену исто са васојевићима Стиовићима и њиховим раселицама по Драгачеву и Полимљу. Крсна имена им се не слажу. Наши Стијаци су Јовањштаци, а васојевићки Стиовићи и њихове раселице славе св. Аранђела и Александра Невског, васојевићку славу и преславу. Али због ријеткости имена морамо им тражити постојбину негдје близу Васојевића. — На Шурлане породицу у дубичком протопресв. сјећа локалитет Шурјанов Кук у селу Ораху у Херцеговини (Шума). Али као да нијесу дошли директно из Херцеговине овамо, већ преко Далмације. Негдје у већој или мањој близини Сиња у Далмацији има породица Шурјан. Херцеговачко поријекло далматинских не би било ништа необично. Али је необично код дубичких, јер немамо уопће трагова од херцеговачких досељеника у дубичком крају. Дакле остаје посредно досељење преко Далмације. Али се то морало догодити давно, јер на путу из Далмације овамо не налазимо Шурлаца, као што је то случај код других Далматинаца, који су селили у сјеверозападну Босну. Може бити да је од истога братства онај Матко Шурановић, који је год. 1544. доселио на земљу бана Николе Зринског у Прилисју или Росопајнику (М. Грбић: Карловачко владаланство стр. 19.). Да ли је и име села Сурјан у варцарском котару у каквој свези са Шурланима?

У Лијевчу (градишки и дјеломично бањолучки протопресв.) у парохијама Јунузовци и Кукуље живи породица Лопари, која слави св. Јована. Породица је без сумње арбанаског поријекла или из ког српског краја близу арбанаске границе. Ми не знамо имамо ли овдје директне досељенике из матице или су ово раселице од оних, што смо их нашли у Унцу. — Тим вјероватније се чини ово, што смо раније и за село Кукуље (25. XVII. 6/10) у овоме крају претпоставили, да је раселица уначких Кукуља. — Бајинце (25. XVII. 7/10) су основали Херцеговци из источних крајева, а евентуално Црногорци или Брђани, код којих је у обичају било име Баје. — У бањолучкој сеоској опћини Лакташима има ниже Лакташке Илиџе једна парцела, која се зове Дорбаба. Овдје су без сумње дошљаци са Угра (28. XVII. 6/10 село Дорибаба). — У парохији Градишка Ламинци има породица Мачинко, која слави св. Илију. Осим парохије Ножичко у прњаворском протопресвитерату нема их више нигдје у Босни. Они ће бити зацијело од онога братства, коме је припадао бански војвода Марнинко, што је год. 1490. заповиједао у Книну и вјероватно је да су дошли однекле из Далмације.

И ако овај крај чини за се једну географску и етничку цјелину, ипак се при млађем досељавању могу опазити неке разлике између дубичког и градишког краја. Пада у очи, да је у западном дијелу т. ј. у дубичком протопресвитерату знатно мањи број досељеника из Далмације, западне Босне, с гор. Сане и Пљеве, од Змијања и Тимара. Иначе су знаци од млађега досељавања, нарочито у градишки крај, многобројни. Узрок овоме неће бити само у знатном досељавању, него и у остајању досељеника. Овај крај је морао бити у много мањој мјери пролазна земља, него што је то Змијање, горња Сана и да није било прелажења преко Саве, јерполитичка граница између Аустрије и Пљева. Чини се, да је ријека Сава као досељеника. Тиме не мислимо тврдити. Турске знатно утјецала на згушњавање многи разлози говоре против тога, већ

мислимо да је миграциони талас на Сави ослабио и расплинуо се због политичких прилика.

Досељеници из Далмације су Мацуре, Балаћи, Плаваньци, Каури, Кауриновићи, Марчете, Црнобрње, Тинтори, Вишекруне, Матавуљи, Опачићи[1]); Пађени, Далманције. Од Хлијевна су Шормази, Тркуље; Црљенице, Кучине. Од Гламоча су Кесићи, Ђермановићи, Копање, Травари, Ињци; Шолаје. Од Грахова су Билбије, Ерцези, Штрпци, Раце, Граховци, Грахорци, Сабљићи, Кудре, Арежине, Џепине, Пеулићи. Од Грахова или Унца су Крнете. Од Унца Шоботи, Вејновићи, Трнинићи, Грабићи, Кецмани; Трубарци, Бокани, Зорићи, Карани, Шипке. Од Унца или Петровца су Басуре, Басурићи, Мораче, Бањци. Од Петровца су Суваjци, Шербуле, Врањеши, Бјелајци, Ступари, Балабани, Кокоруши; Дрљаче, Ожеговићи, Керкези, Тубини, Крчмари, Совиљи, Ђулибрци. Од Бишћа Босанчићи; Из крајева између Сане и Уне Предојевићи, Санице, Мајданци, Качавенде; Бундали, Јајчани, Лушчани, Ђургузи, Инђићи, Ољаче. Са горње Сане и Пљеве су Грачани, Берићи, Драгорајци. Из Змијања су Драгојловићи, Клиновци, Добрњци, Змијањци, Кочићи Трамошљани, Шљиваньци, Скендерије, Кољани, Згоњани. Из Тимара су Тимарци и Куаље. Из бањалучког краја (парохија Јошавска) Јунгићи. Из Врховине Врховци.

Високо и Зеницу са околином, сматрамо, нарочито височки крај, пролазном облашћу и спојем између сјеверозападне Босне и југоисточних крајева, одакле су долазили стари досељеници за сјеверозапад. Овај крај има данас мјешовито становништво од све три вјере. Становништво је, бар колико се тиче православнога народа, мјешовито и с обзиром на своје поријекло. Три имена, Мокроноге (29. XVIII. $^{8}/_{10}$), Веруша (30. XVIII. $^{2}/_{10}$) и Сјеножета (28. XVII. $^{10}/_{10}$) сјећају на дошљаке из доњег Полимља и Васојевића. — Полимци из села Жидовића може бити су основали село Жидово (29. XVIII. $^{3}/_{10}$) у брдима подалеко на источној страни од Зенице. — На далеке дошљаке из Старе Србије сјећа село Тетово (28. XVIII. $^{1}/_{10}$) у Зеничком Пољу. — На ибарско поријекло, на село Семетеш, сјећа насеље Семетиш (29. XVIII. $^{9}/_{10}$.).

Много је у овој области Херцеговаца, чије досељавање датира из новијих времена, како је утврдио Ст. Трифковић (Насеља V.) за сусједно Сарајевско Поље. Херцеговци су у овоме крају разне породице са презименом Херо, па Балорде, Краљевићи, Шаренци, Шакоте, Неретљаци, Мауноге у височком протопресвитерату; Ерцеговци и Попаре у парохији Бусовачи.

Има много примјера досељавања из сјеверозападне Босне, које се није уставило овдје, већ је ухватило и сарајевску околину, а може бити и Подриње код Вишеграда.

---

[1]) Тачку и запету (;) узели смо овдје као знак, којим смо одвојили оне породице, што се налазе у градишком протопрезвитерату и у цијелој области, од оних што се налазе само у дубичком протопресвитерату.

Гори споменута полимска имена нас наводе, да у овоме крају тражимо пут, којим су ишли исељеници из Старога Влаха, Рашке, Полимља и херцеговачких Брда у сјеверозападну Босну, све када и не би овај пут био географски најзгоднији. А најзгоднији је био с тога, што је то најкраћи пут између југоисточних и сјеверозападних земаља. Кроз ове крајеве је у 16. вијеку водио важан друм, којим је прошао Бенедикт Курипешић. У сјеверозападном продужењу ове спојне области налази се споменуто врело Цикот и село Опара.

Угар и Врховина.[1]) Етничку карактеристику овога краја чини мали број Симеунштака. У другим се крајевима не би обазирали на ово; већ за то не, што су Симеунштаци свуда заступљени малим бројем. Али овдје имамо у непосредном сусједству планинску област Влашића, која је матица свију Симеунштака, што станују по крајевима око Влашића јужно, источно и сјеверно чак до Саве. Шта више Симеунштаци прелазе и преко ријеке Босне у маглајски протопресвитерат. Изузетак чине само Угар и Врховина, у којима има додуше Симеунштака, али не у онако великом броју као у споменутим крајевима. То је био разлог, што смо ову област издвојили као засебну цјелину.

По своме поријеклу становништво је овдје мјешовито. У њему су заступљени Полимци, Херцеговци и досељеници из западних области, којих је највише. Пошто су и ови крајеви, нарочито југ, играли важну улогу у борби између Турака и Угара у 15. и 16. стољећу, држимо, да су Полимци најстарији у овој области, пошто су Турци одмах по освојењу доводили колонисте и из далеких крајева. Тешко да је послије било досељеника из Полимља. Херцеговачки досељеници могу припадати дјеломично оном старом периоду досељавања, али су несумњиво долазили и доцније, јер традиције о херцеговачком поријеклу неких породица овога краја не датирају из велике прошлости. Најмлађи су они из западних крајева, али ће и међу њима бити доста старих досељеника.

По свој прилици је врло старо насеље Климента (28. XVI. $^{6}/_{9}$) на лијевој страни Врбаса код Јајца. Строго узевши и не спада у ову област, али га због близине спомињемо овдје. Име одаје арбанаско поријекло. Село Живинице (27. XVII. $^{6}/_{10}$) нас именом наводи, да му тражимо оснивање у полимском селу Живиницама, који су и у источној Босни и у дервентском крају могли оснивати истоимена села. Отоловић (27. XVI. $^{10}/_{10}$) именом сјећа на село Отиловић у Полимљу. И друга карактеристична имена: Јагаре, Шундуље[2]) и Дебељаци (27. XVI. $^{4}/_{10}$, $^{5}/_{10}$) упућују на Полимље и његове обл ижње земље. Јагаре, село крај Бање Луке, води нас именом натраг преко Сарајева к Ужицу и може бити чак старосрбијанском Скопљу и Кичеву, како је напријед речено. Село Дебељаци код Бање Луке крај ријеке Врбање упућује на крајеве западне Србије, Васојевића и Братоножића. А може бити да је насеље гламочких Дебељака. Породица Велауловићи у парохији Живиницама, Стеваћштаци, и Алауле у Козарцу (приједорски протопресвите-

[1]) Врховином смо назвали карстни плато, што лежи између Угра, Врбаса и Врбање. Ово име нијесмо ми самовољно дали овоме крају, већ је то стари назив једне нахије у споменутим границама која се спомиње у турским документима од 16.—19. стољећа. Политички центар јој је био, чини се, Скендер-Вакуф.

[2]) У Пиперима у Црној Гори има породица Шундићи, који су у Пипере дошли давно из Никшићке жупе.

рат), Ђурђевштаци, само су по имену исто. Именом, али не крсном славом, сродни су им Белауловићи у Баху у Колубари, који су давни дошљаци и Аранђеловштаци.

Не знамо од којих су Шолаја оснивачи села Шолаја (28. XVI. $^{2}/_{10}$) у Милан-Кнежини. Тако исто не знамо ни за осниваче села Дорибаба (28. XVII. $^{6}/_{10}$) у Угру јесу ли аутохтони или су дошљаци.

За херцеговачке дошљаке знамо по туђим опажањима, али их не знамо по њиховим презименима. Ми смо у топономастици нашли нека имена која одају своје херцеговачке осниваче. Попарин До̂ (28. XVI. $^{1}/_{10}$) сјећа на Попаре из рудинске Фатнице, Шумљаци (28. XVI. $^{3}/_{10}$) у Милан--Кнежини на досељенике из Шуме. На Обадушама (28. XVII. $^{6}/_{10}$) су може бити становали Обади из Борча у горњој Неретви, а у Дулићима (27. XVII. $^{7}/_{10}$) гатачки Дулићи. Херцеговци или Далматинци би могли бити Брбори, Стевањштаци, у Шолајима.

Босанског поријекла из западних крајева су Калабићи и Жуњићи у Шолајима; Качавенде у Живиницама; Копање, Гламочани, Шикмани у Поповцу; Вујасини, Катанићи, Чекићи, Гвере, Срдићи, Вишекруне, Зељковићи у Јаворанима; Крчмари, Марјановићи, Шурлани, Босанчићи и Домузи у Ребровцу.

Влашић и област између доњег Врбаса и доње Босне. Овај пространи крај чини за се једну етничку цјелину. Он додуше није тачно ограничен Врбасом и Босном, јер стоји у контакту са крајевима преко Врбаса и Босне примајући и давајући становништво на обадвије стране. С југа је међутим тачно ограничен географски и етнички. Географска му је граница јужни руб високе планинске области, којој средину заузима Влашић. А етнички је ограничен у толико, што се наслања на католички елеменат, у коме православнога народа има само спорадично. Етничком цјелином га чини у главном то, што је скоро сав насељен добрим дијелом раселицама из своје планинске области на југу. При просуђивању питања у колико је планинско становништво судјеловало при насељавању своје жупе на сјеверу ослонили смо се на једну крсну славу и на сточарска кретања. Св. Симеон Богопримац спада међу она крсна имена, која по свима српским крајевима имају врло мало кршњака. Међутим смо нашли у три парохије, који се простиру по брдовитој влашићкој области, у Корићанима, Имјанима и Угодновићу, несразмјерно велики број Симеунштака. Од 187 породичних презимена, која се налазе забиљежена у све три парохије 82 су Симеунштаци, а 105 отпадају на друга крсна имена. Ако из броја других кршњака издвојимо Ђурђевштаке у Угодновићу, који својим великим бројем — 43 породична презимена између 84 од свију кршњака — у тој парохији чине аномалију онда је одношај Симеунштака према другим кршњацима 62:82. С тога сматрамо јужну планинску област матицом свију оних породица између доњег Врбаса и доње Босне, које славе св. Симеуна. Сточарска кретања влашићких становника узели смо као доказ миграција с тога, што знамо, да су сточарски путови уједно и миграциони путови. Познато нам је, да су становници планинскога краја ове области, дакле Влашића и других оближњих планина, силазили у прољеће на јањила у ниске жупске крајеве на сјеверу све до Саве. На својим сточарским путовањима упознавали су се са питомином жупе, па су тамо слали своје сувишно становништво.

Као што смо напријед Угар и Врховину издвојили из ове области с тога, што смо у њима нашли незнатан број Симеунштака, морамо и овдје с истога разлога издвојити, али не сасвим, сјеверозападни крај, у коме је сав прњаворски протопресвитерат и три парохије од бањалучког, свега 15 парохија. Међу њима има 7 парохија гдје нема никако Симеунштака, а у 8 осталих има само 16 презимена, која славе овога свеца. Праву област Симеунштака у жупи чини тешањски и дервентски протопресвитерат.

Ми смо напријед споменули, да семо све друге области Босне и Херцего- због особитога начина сирења истиче ми јужни планински крај ове области вине, па смо на основу тога тражили поријекло становништва овога краја ондје, гдје смо нашли исти начин сирења. Мислимо, да смо њихову матицу нашли у крајевима, који се пружају од Дробњака до у сјенички крај.

Морамо још споменути, и ако немамо довољно сигурних знакова, да су нам пала у очи два презимена у парохији Имљанима, која нас наводе, да у њима тражимо представнике старога бошњанског становништва. То су презимена Грубач и Келемановић. Име Грубач се налази забиљежено на неколико средњевјековних мраморова у Херцеговини, у Опличићима и Бољунима. Чини се, да се односе на исту личност. Келемановиће у прошлости нашли смо на другој страни. У првој поли 16. стољећа живјела је у босанском (тада хрна другој страни. У првој поли 16. стољећа живјела је у босанском (тада хрватском) Поуњу, у Копривници близу Цазина, породица некога властеличића Блажа Келеминовића, која би имала бити од племена Качића. Познато је, да један дио властеле у далматинским Пољицима доводи своје поријекло из Босне. По томе би и име Келеман или Келемин могло бити старо бошњанско. Овамо спада и презиме породице Ваљевића у маглајској Порјечини, која слави св. Симеуна. Симеунштака и иначе има у знатном броју у маглајском протопресвитерату и по томе се види да су поријеклом из влашићких планинских крајева. Име Хваљ се понавља чешће у средњевјековним споменицима из Босне. Но, како рекосмо, ови су примјери и сувише слаб доказ за аутохтонство једнога дијела влашићких становника.

Мало је имена, из којих би се дало закључити на поријекло становништва у јужним планинским крајевима ове области и помоћу њих оснажити претпоставку, коју смо установили на темељу особитога начина сирења. Тако једно презиме је Бенцун, које се додуше не налази у овом планинском крају, али по крсном имену породице закључујемо да је одавде. Бенцуни Симеунштаци данас живе изван области у парохијама Зеници и Бусовачи.[1]) Ми смо напријед споменули, да је име Бенцун постало од имена Бенчуг, које смо нашли у Хвостну у 14. стољећу и у садашњости као име села у истом крају. Исто ово презиме само мало друкчије, Бенцуз, има једна породица Јовањштака у пређашњој области у селу Живиницама. Под именом Бенцо има их у западној Босни у парохији Вуковско, опет Јовањштаци, и у истој парохији Бенцун, али Митровштак. — И презиме породице Ковануша, Кованушић, у парохији Угодновић, која слави св. Симеуна, упућује нас на крајеве оног особитог сирарства. Њихово презиме сјећа на Ковањушу у Полимљу, по којој су н. пр.

---

[1]) За бусовачке Бенцуне не знамо да ли живе изван ове области. Бусовачка парохија иде далеко на сјевер, те обухвата и један дио ове планинске области. Може бити да живе овдје негдје у планини.

прозвани и Ковановићи у Колубари (село Лесковице). — Једна породица Ђиласа у Угодновићу слави такођер св. Симеуна. Напријед смо говорили о Ђиласима одакле би могли бити. — Може бити да је однекле отуда била и она породица Селака, којих више нема овдје, али им је остао спомен у селу Селачкој (28. XVII. $^4/_{10}$) и Селачанима (28. XVII. $^4/_{10}$). — Иначе су презимена толико измијењена, да се из њих не дају стварати никакви закључци. У Жупи се нађе по неко презиме, код кога се може мислити, да је донесено из планине у Жупу прије него што је ишчезло у планини. Тако н. пр. Југовићи Симеунштаци у маглајској Порјечини, Југовци, опет Симеунштаци, у градишким Јунузовцима и у Градишкој-Ламинцима, Балшевић Симеунштак у тешањској Јеланској.

Презимена су се мијењала и у Жупи, па је због тога немогуће по презименима установити дошљаке из јужних планинских крајева. А несумњиво је да су од вајкада силазили с планине у Жупу. Али се ту помажемо св. Симеуном и сматрамо свакога Симеунштака да је поријеклом с југа из планине. Са истога узрока су нам сакривена досељавања и из других крајева, премда се зна, да н. пр. има у Жупи знатан број Херцеговаца (Дедијер: Херцеговина стр. 165.) Херцеговачко поријекло смо установили само код неколицине. Тако имамо Тупановац (28. XVII. $^3/_{10}$) и Колаковиће (28. XVII. $^4/_{10}$). Прву махалу ваљда су основали Бањани из Тупања, другу досељеници из Никшићке Жупе одакле потјечу Колаковићи других крајева. — И Дерановићи у Угодновићу, Лучинштаци, су Херцеговци. Ваљда од оних Дерана, по којима се зове село Дерани у Доњем Храсну и под њим Деранско Језеро. — По имену би могли сматрати Херцеговцима и Мастиловиће у парохији Тешњу. Али су ови Никољштаци, а херцеговачки Мратињштаци. — И по имену и по крсној слави су Херцеговци Зупци, Ђурђевштаци, у парохији Штрпцима (прњаворски протопресвитерат), Сикимићи, Ђурђевштаци, у парохијама Драговићи и Мартинац (прњаворски протопресвитерат) и Медани, Јовањштаци, у Дервенти I. — Може бити да су и Крвавци у Винској и Зорановићи у Новом Граду и Брестову Херцеговци. Зорановића давних старинаца има у Невесињу, а Крвавци су, како нам се чини, нека муслиманска породица у Херцеговини. — Породица Геринић у Штрпцима (прњаворски) сјећа нас Геринâ у херцеговачким Бурмазима, којих ту више нема. — Пиштељићи, Никољштаци, у Каоцима (прњаворски) и као градски становници у Броду и Тешњу су Требињци, дошљаци 19. стољећа. — И Палавестре у Тешњу су градски становници, а поријеклом Херцеговци, без сумње скорашњи. — Породица Тарух, у Јеланској (тешањски протопресв.), која слави св. Николу, сјећа на Тараје у Гацку и Тараиле у доњој Херцеговини.[1]) — Кукићи у Дервенти I., Ђурђевштаци, спомињати су као Херцеговци на другом мјесту. — Периновићи Аранђеловштаци, у Винској-Лијешњу (дервентски протопресвитерат) с уод невесињских Периновића, који су поријеклом од Мучибабића. — Џомбићи, Ђурђевштаци, у Винској-Лијешњу су, може бити, Херцеговци, а Кртолине — славе Јоакима и Ану — су по имену од сарајевских Кртолина, који су од Лубура у Рићанима, али по крсној слави нијесу.

---

[1]) Види Стојановић: Стари срп. записи и натписи III. број 4863., гдје се спомиње неки Богавац тарах Бољуновић.

Из западних области има много више досељеника, што је и разумљиво због близине овога краја западним областима. Карактеристично је, да је ових досељеника највише у прњаворском протопресвитерату. То би се могло тумачити у првом реду тим, што је прњаворски протопресвитерат западним областима најближи, али ће бити и других разлога. Ми смо напријед споменули, да Симеунштака, дакле влашићких досељеника најмање има у прњаворском протопресвитерату, а сада видимо да је западних досељеника највише ту. Из овога закључујемо, да је било нешто, што ми не разумијемо и што је пријечило Симеунштацима насељавање у прњаворском крају и обратно западњацима у тешањском и дервентском. Ми смо напријед спомињали, да се пријашњих вијекова све до друге поле 19. стољећа административна подјела православне цркве у Босни и Херцеговини поклапала са политичком административном подјелом. У политичким приликама дакле ваља тражити узрок оваквом размјештају становништва.

Западни досељеници се могу констатовати по породичним презименима, која смо налазили у областима западно од ријеке Врбаса и по онаквим презименима, која су изведена из обласних и сеоских имена. У прњаворском протопресвитерату су западног поријекла: Трамошљани, Сан(и)чани, Подгорци, Ратковци, Врховци, Чапљаци, Змијањци, Добрњци, Суваjци; затим Балабани, Калинићи, Шербићи, Бундали, Пеулићи, Комадине, Жунићи, Девићи, Домузи, Боснићи, Ковјенићи, Дебељаци, Калабе, Ерцези, Готовци, Сантрачи, Грбићи. У тешањском протопресвитерату: Ливњаци, Граорци, Купрешаци, Купрешевићи, Суваjци, па Солдатовићи, Зорићи, Тубићи, Бодићи, Калабе. У Дервентском: Купреси, Суваjци, па Кесери, Марјановићи, Инђићи, Курице, Гвозденовићи, Башићи, Кресојевићи, Жунићи, Калабићи, Зелићи, Катанићи, Шкорићи, Кајтази.

Досељавање са истока је врло тешко констатовати и то с тога, што за тузланску епархију нема никаква именика породица. Други разлог је, што у ономе дијелу дабро-босанске епархије, у коме су протопресвитерати сребрнички, власенички и маглајски народ готово никако и нема карактеристичних презимена. Ту су само презимена, која су изведена од најобичнијих, нарочито светачких, личних имена. Али се и по оно мало за распознавање згодних презимена може опазити по неки досељеник са истока. Много их у опће нема, јер у овоме крају фале она презимена, која су изведена од обласних и сеоских имена.

Источни су досељеници Моравци у двије прњаворске парохије, Јовањштаци. Може бити, да су давни дошљаци, који су дошли директно овамо не остављајући иза себе трага на истоку ове области. — Бабајлићи у Тешњу, Никољштаци, сјећају на Бабајића Хан (27. XIX. 10/10) у тузланској околини, на колубарско село Бабајић, на Бабајић у Полимљу и арбанаске Бабаје. — Прекобосанац у Тешњу је по имену дошљак одонуда иза ријеке Босне. — Исто тако и Маглајца у Чечави (тешањски протопресвитерат) одаје име одакле је. — Сунарићи, Симеунштаци. у Мајевцу (дервентски протопресвитерат) су по крсном имену из влашићког краја, али по имену могу бити са истока. У Власеницама има породица Сунарић, која додуше слави св. Луку. —

И поријекло Шљивића је сумњиво. Има их по једна породица или, може бити, група у сваком протопресвитерату и свака је са засебним крсним именом. За Шљивиће у Сарајеву знамо да су из Санџака или из Старога Влаха. Овима би по крсном имену, Никољдан, одговарали Шљивићи у Винској-Лијешћу (дервентски протопресвитерат). Шљивића има и у Колубари (село Брезовице), који су из ужичког Годечева и Јовањштаци. — Бобари, Михољштаци, у дервентском и прњаворском протопресвитерату су само по имену идентични са Бобарима у власеничком протопресвитерату, али не и по крсној слави.